

Cuprins

Efectele migrației: copiii rămași acasă	2
O abordare calitativă asupra riscurilor la care sunt expuși copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate (<i>Georgiana Toth</i>).....	4
Introducere.....	4
Categoriile de consecințe la nivelul familiei	5
Efecte determinate de privarea de afectivitate parentală.....	8
Efecte asupra implicării copiilor în activitățile școlare.....	10
Efecte asupra apariției unor abuzuri sau comportamente deviante	11
Concluzii	13
Influența plecării părinților în străinătate asupra rezultatelor școlare (<i>Paula A. Tufiș</i>)	14
Introducere.....	14
Profilul familiilor cu părinți emigranți	17
Efectele directe și indirecte ale plecării părinților în străinătate asupra rezultatelor școlare	18
Factori de risc și factori benefici în performanța școlară.....	22
Concluzii	29
Dimensiune comunitară. Consecințele migrației economice în comuna Horia (<i>Georgiana Păun</i>).....	37
Ai cui sunt copiii? (<i>Monica Șerban, Ioana-Alexandra Mihai</i>)	45
Introducere.....	45
Migrația românilor în Spania	46
Copiii români din Spania.....	52
Copiii din migrația către Spania	52
Câți copii avem în Spania?.....	55
Ce fac copiii români în Spania?.....	57
Ce se întâmplă în familii?	58
Aspecte legate de cetățenie, accesul la școli, asistență medicală.....	59
De ce ne-ar interesa toate acestea?.....	60
... din cauza evoluției demografice a României.....	61
... din cauza migrației de revenire	63
... din cauza circulației copiilor (în care sunt implicați și copiii).....	64
În loc de concluzii	64

Efectele migrației: copiii rămași acasă

Fundația Soros a inițiat în 2007 un program de cercetare cu privire la unul dintre cele mai importante și mai de impact efecte ale migrației externe pentru muncă și anume situația copiilor rămași în țară.

Fundația Soros și-a propus prin acest program crearea unui model de bune practici, a unui set de servicii adresate copilului cu părinți plecați la muncă în străinătate care să integreze efectele pozitive ale migrației și să le diminueze sau chiar să le combată pe cele negative.

Astfel, programul cuprinde câteva activități principale:

- realizarea unui sondaj de opinie printre elevi de gimnaziu; chestionarul a cuprins întrebări ușor de înțeles care vizează stilul de viață, componența familiei, performanțe școlare, starea de sănătate, bunăstarea (starea materială) familiei, unele comportamente și valori. Toate interviurile au fost anonime și în nici un fel respondenții nu pot fi identificați. Folosind acest instrument s-au determinat principalele deosebiri care apar la copiii ai căror părinți sunt absenți.
- realizarea unei serii de interviuri cu decidenți locali, asistenți sociali, profesori, directori de școli și părinți, din zone și comunități cu incidență mare a migrației; scopul acestei cercetări este să determinăm care sunt principalele tipuri de intervenții de succes ale comunității locale pentru sprijinirea acestor copii și care sunt nevoile școlii și ale autorităților locale (cunoștințe, resurse materiale, voință politică etc.) pentru a furniza eficient astfel de proiecte.
- analiză a politicilor și legislației adresate copilului din România
- derularea unui program pilot de servicii adresate copilului cu părinți plecați la muncă în străinătate
- elaborarea unui set de politici publice adresate copilului

În 2007 au fost implementate primele două activități.

A. Sondaj național cu un eșantion de elevi din clasele V-VIII reprezentativ la nivel național, cât și la nivelul regiunilor culturale istorice și un eșantion suplimentar de elevi care au ambii sau doar unul din părinți emigranți. În total au participat la cercetare 2.037 de elevi și 200 de reprezentanți (în principal directori, în unele situații directori adjuncți sau secretare) din tot atâtea școli.

Principalele caracteristici metodologice ale studiului sunt următoarele:

- Volum eșantion: 2.037 elevi din clasele V-VIII, dintre care 1.600 eșantion reprezentativ național pentru elevii de gimnaziu și 437 eșantion suplimentar de elevi ai căror părinți (unul sau amândoi) sunt plecați în străinătate
- Tipul eșantionului: probabilist, stratificat, cu alocare proporțională pe straturi definite de regiune (8 regiuni) și gradul de urbanizare (5 categorii de localități).

Unitatea primară de selecție a fost unitatea de învățământ (200 de școli cu clase V-VIII). Selecție suplimentară pe cote a unui subeșantion de 437 de elevi care au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate la momentul interviului.

- Eșantionul este reprezentativ pentru populația școlară din clasele V-VIII.
- Eroare: +/- 2.5%
- Perioada de culegere a datelor: 4-11 iunie 2007
- Culegerea datelor a fost realizată prin metoda "extemporalului" (chestionarele au fost completate de către elevi).
- Suplimentar, au fost completate fișe ale școlii cu date statistice relevante de către cei 200 de directori ai școlilor incluse în eșantion.

B. Cercetare calitativă. Au fost desfășurate interviuri în opt localități cu incidență mare de migrație: județul Timiș - orașul Lugoj și comuna Biled; județul Satu-Mare - oraș Negrești Oaș și sat Micula; județul Dâmbovița - oraș Fieni și comuna Gura Vulcanii ; județul Neamț - oraș Piatra Neamț și satul Horia.

În fiecare dintre cele opt localități au fost făcute interviuri cu familii-rude care au grijă de copii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate, cu asistentul social, directorul școlii din localitate, polițistul de proximitate și unde s-a putut, preotul.

Celelalte trei activități urmează a fi desfășurate pe parcursul anului 2008.

Studiul se bazează pe cercetările cantitativ-calitativ realizate de Fundația Soros și reprezintă partea a doua a studiului publicat în noiembrie 2007, „**Efectele migrației: copiii rămași acasă**”. Această lucrare își propune să prezinte o analiză aprofundată a datelor de sondaj și completarea lor cu date explicative rezultate din interviuri la nivel local.

Culegerea și introducerea datelor pentru sondaj au fost asigurate de **The Gallup Organization România**. Instrumentele metodologice pentru cercetările cantitative și calitative (eșantion, chestionar, ghiduri de interviu) și cele 2 rapoarte au fost realizate de echipa proiectului: Georgiana Toth, Georgiana Păun, Alexandru Toth, Paula Tufiș, Ovidiu Voicu (manager programe FSR), Mihaela Ștefănescu (coordonator programe FSR).

O abordare calitativă asupra riscurilor la care sunt expuși copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate

Georgiana Toth

Introducere

Orice discuție despre evaluarea consecințelor unui fenomen social „x” asupra unui grup, comunitate sau asupra unui alt fenomen social „y” ar trebui să găsească răspunsul la întrebarea „ce s-ar fi întâmplat cu y în absența lui x?”. Cu alte cuvinte, să izoleze efectul lui x asupra lui y de efectul altor factori care au acționat în timp asupra lui y. În practica cercetării sociale, experimentul științific - ca și metodă prin care se poate determina o relație de cauzalitate între două sau mai multe variabile ținând sub control alți factori - este în cele mai multe cazuri aproape imposibil de utilizat, tocmai pentru că există adesea un set de variabile care nu pot fi ținute sub control și a căror influență nu poate fi ignorată. La nivelul cunoașterii comune anumite fenomene sunt adesea explicate simplist, atribuind cu ușurință o relație de cauzalitate între două evenimente. În cazul migrației, un fenomen complex, cu multiple fațete, care se produce în timp și spațiu, afirmații generalizatoare de tipul “copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate au rezultate școlare mai proaste” sau afirmații ca “un copil de 12 ani s-a sinucis din cauză că mama lui a plecat să muncească în Italia” pot fi cel mult utilizate ca titluri pe prima pagină a ziarelor, însă validitatea lor este chestionabilă. Corect atât din punct de vedere al cunoașterii cât și dintr-o perspectivă pragmatică ar fi să se vorbească de riscurile la care sunt expuși copiii prin plecarea părinților în străinătate.

Unele media au adus în prim plan situația copiilor “singuri acasă”, prezentând însă cel mai adesea cazuri extreme, dându-le puterea unor exemple general valabile și construind practic o problemă socială. Acest lucru, împreună cu caracterul semi-legal al migrației românilor pentru muncă, are o influență negativă inclusiv asupra documentării prin metode științifice a efectelor plecării părinților în străinătate, întrucât nu de puține ori investigatorii se lovesc pe teren de reticență din partea atât a celor rămași acasă, cât și a instituțiilor statului cu privire la disponibilitatea de a discuta despre consecințele negative la nivelul copiilor. Pe de altă parte însă, dincolo de încercarea celor implicați de a minimaliza aceste consecințe, atât cercetările pe bază de eșantioane reprezentative, cât și studiile comunitare de natură calitativă relevă că răspândirea acestor consecințe negative nu este una uniformă, independentă de contextul social al migrației în punctul de origine, și nici nu are amploarea pe care media încearcă s-o proiecteze la nivelul opiniei publice. Înainte de a blama o întreagă categorie de oameni pentru că au ales să muncească și să trăiască o perioadă de timp în străinătate departe de copiii lor pentru a face față constrângerilor cu care se confruntă

famiile lor în țară, corect ar fi să ne întrebăm ce s-ar fi întâmplat cu acești copii, cu aceste familii în condițiile în care nu ar fi existat oportunitățile pentru migrație internațională. Sigur, răspunsul la o astfel de întrebare ține mai degrabă de un experiment mental, decât de investigarea lui pe teren, având în vedere pe de o parte caracteristicile migrației, iar pe de altă parte dificultățile de a măsura anumite variabile de natură subiectivă, emoțională la nivelul copiilor.

Având în vedere că rezultatele anchetei cantitative realizate în iunie 2007 pe un eșantion de elevi din clasele V-VIII¹ a identificat o serie de efecte și a lansat câteva ipoteze cu privire la consecințele plecării părinților la muncă în străinătate asupra copiilor rămași acasă, vom încerca în această lucrare să prezentăm din perspectiva unui studiu calitativ tipuri de consecințe și riscurile la care sunt expuși acești copii. Datele pe care ne bazăm în demersul nostru au fost culese printr-o serie de interviuri realizate în septembrie 2007 în cinci comunități din România: com. Vulcana și orașul Fieni din Județul Dâmbovița, com. Biled și orașul Lugoj din Județul Timișoara și în com. Horia din Județul Neamț.

Categorii de consecințe la nivelul familiei

Comparațiile între grupurile de elevi definite în funcție de statutul de migrant/non-migrant al părinților relevau pe baza datelor de sondaj că anumite consecințe negative erau relativ mai răspândite în cazul în care mama copilului este plecată la muncă în străinătate. Doar plecarea tatălui în străinătate nu avea o influență negativă asupra copilului cel mai probabil datorită faptului că în cele mai multe din cazuri acesta rămâne în grija mamei. Mai mult, chiar și atunci când sunt ambii părinți plecați la muncă în străinătate familia extinsă preia cu succes multe dintre rolurile parentale, astfel încât, chiar dacă există anumite traume emoționale, copilul beneficiază totuși de suficientă atenție, afectivitate și control, limitându-se astfel riscurile la care este expus prin separarea de părinții lui. Grupul cel mai expus unor riscuri (de exemplu consecințe negative de natură psihologică sau legate de devianță comportamentală) era cel al copiilor cu părinți divorțați și cu mama plecată în străinătate. În mod cert, consecințele asupra copiilor erau mediate de contextul familial și de consecințele pe care migrația le are asupra familiei.

Pe baza analizei interviurilor calitative am identificat câteva tipuri de consecințe negative directe ale plecării unuia sau ambilor părinți în străinătate asupra familiei și copiilor rămași acasă.

În primul rând sunt cele referitoare la *evoluția cuplului parental*. Plecarea unuia dintre părinți, îndeosebi a mamei, conduce la o deteriorare, la "o răcire" a relației dintre

¹ Vezi Efectele migrației: copiii rămași acasă, Georgiana Toth, Alexandru Toth, Ovidiu Voicu și Mihaela Ștefănescu, Fundația Soros România, 2007.

cei doi parteneri. Aceasta conduce în unele situații la divorț, copilul ajungând să fie încredințat unuia dintre părinți.

„Chiar am urmărit una dintre eleve care o are pe mama. Până la urmă ce impact are? Multe dintre familii ajung să se destrame, deci acesta ar fi alt aspect. Plecarea părinților în străinătate a făcut ca în rândul multor familii să existe aceasta destrămăre, să se despartă șot de soție, cine a plecat nu a mai venit sau și-a făcut altă relație acolo, și toate astea se răsfrâng asupra copiilor, și este normal, avem exemple de genul asta în școală.” (interviu, director școală, comuna Vulcana, Județul Dâmbovița)

Pentru unele mame, plecarea în străinătate nu este doar o strategie de îmbunătățire a veniturilor ci și una de soluționare a unei vieți de cuplu conflictuale. Copilul în astfel de situații nu numai că este privat de afectivitatea maternă, însă este expus și la riscul unor abuzuri din partea taților ale căror comportamente inadecvate au determinat plecarea mamelor. Există riscul, confirmat în anumite cazuri, ca plecarea temporară în străinătate a mamei să se transforme într-o abandonare definitivă a familiei și copiilor rămași în țară.

„Deci au plecat fete necăjite, mama necăjite, care au copii, au ajuns acolo, au uitat că au copii aici, au dat de șot și invers, și acum mai sunt copii care suferă din cauza aceasta...dacă șotul aici avea vreun defect, consuma alcool, sau era mai dur sau mai gelos...sau pur și simplu... dacă a dat de trai acolo, de o mașină...de toate mijloacele moderne...la un status superior, s-a gândit că nu mai merită să se întoarcă la copii...” (interviu, preot, comuna Horia)

„Referitor la aceasta situație pot să spun că au fost multe divorțuri și multe familii s-au destrămat din cauza plecărilor ...în general unde au fost femeile plecate. S-au inițiat multe anchete sociale pentru încredințarea copiilor minori unuia dintre părinți în urma divorțurilor. Dar în general toți s-au zbatut pentru copil și nu aș putea spune că dacă au divorțat au lăsat copilul în grija tatălui...în general au cerut și copilul. Acum s-a cam terminat cu divorțurile de acum. Dar am avut doi ani în care am avut multe divorțuri și cred că din astea, 95% din femei erau cu Italia. Si acum mai sunt, dar probabil atunci a fost și cauza ca era o perioadă prea mare în care stăteau plecate, iar doar prin telefon nu puteau să păstreze o bună relație cu familia...și nu vedeau situația de la fața locului. Atunci când se întorceau în țară începeau discuțiile și cum erau femeile astea cam între 25-40 de ani cu copii mici, cu probleme multe. Știu și eu...au văzut lumea altfel...nu aș putea să spun motivul. Dar în general, majoritatea declarau ca intervenea acea răceală în relația cu șotul care spunea că de fapt, nu mai au nimic în comun.” (interviu, asistent social, comuna Horia)

Pe lângă riscul disoluției familiei, migrația părinților poate conduce și la o redefinire a relațiilor de rudenie, în sensul în care copii, în special dacă sunt lăsați în grija rudelor atunci când sunt mici, ajung să nu se mai raporteze la părinții lor biologici ca la niște părinți. Cei în grija cărora rămân, în cele mai multe cazuri bunicii, sunt considerați de către copii ca fiind părinții lor și li se adresează cu "mamă" și "tată". Plecarea părinților pe termen mai lung în condițiile în care copilul este la vârste foarte fragede poate deci determina o rupere a legăturii părinte-copil.

I: „Cum au reacționat copiii când a plecat prima dată?

R: Păi copilu' nu realizează, că el o fost prea micuț, prea sugar...

I: Iar ceilalți?

R: Aia mari, aia mare mai mult, dar nici ea nu...

I: Dar acum, ultima oară când a plecat?

R: Tot noi suntem părinții... Ea-i ca un fel de mătușă... Nu-i mai...

I: Dumneavoastră și...?

R: Eu cu soțul suntem. Nouă ne spune „mama”, „tata”. Da.” (interviu, bunică care îngrijește 3 copii în vârstă de 5 ani jumătate, 8 ani și 11 ani a căror mamă este plecată la muncă în Spania de 5 ani)

Dincolo de cazurile în care migrația conduce la disoluția familiei, plecarea unuia sau ambilor părinți este de așteptat să aibă un efect de diminuare a capacității de control, de supraveghere exercitate asupra copilului. Evident acest fapt depinde foarte multe de contextul familial, de membri familiei extinse în grija cărora rămân acești copii, însă interviurile cu asistenții sociali, profesorii sau preoții din comunitățile investigate confirmă existența acestui efect. Lipsa controlului poate determina asupra copilului efecte în planul rezultatelor școlare sau a adoptării de comportamente deviante. De asemenea lipsa afectivității parentale ca și consecință implicită a plecării părinților în străinătate este în măsură să producă efecte de natură psihologică sau comportamentală asupra copiilor.

„O altă consecință ar fi creșterea riscului de... să nu spun abandon școlar, dar de scădere a performanțelor la învățătură, ei fiind lipsiți de supravegherea părintească și de autoritatea părintească necesară, mai scapă de sub control, ca să spun așa.” (interviu, asistent social, Lugoj)

I: „Care sunt principalele probleme cu care considerați că se confruntă?

R: Suferă, ca să zic așa, de o dezorientare, nu mai știu ce să facă, cum să facă, ce ar trebui să facă pentru dobândirea sau pentru realizarea unui scop sau a unui principiu de trai sau de viață. Nu are cine să le ofere cele necesare, materia prima pe care ei să o prelucreze la rândul lor.” (interviu, preot, comuna Biled)

„În general, cei plecați țin legătura cu copiii și le trimit pachete, bani ...iar uneori poate le trimit prea mult și se învață cu banii. În general banii și telefoanele nu le lipsesc, dar le lipsește supravegherea...Nu știu cazuri în care un părinte să fi dispărut complet, dar există cazuri în care a plecat și a uitat să mai trimită bani...și la femei și la bărbați. Acum, ori că nu câștigă și stă doar de dragul de a sta în Italia sau pur și simplu nu avea bani să se întoarcă, sau și-a făcut alte relații și a uitat de familie. Am avut și cazuri din astea, dar în general sunt puține ...”(interviu, asistent social, comuna Horia)

Reținem astfel ca și prime concluzii că efectele plecării părinților la muncă în străinătate asupra copiilor rămași acasă depind de relațiile inițiale dintre părinți și de evoluția acestora, precum și de contextul familiei extinse. Riscurile la care sunt expuși direct copiii și care determină la rândul lor alte consecințe negative potențiale sunt cele legate de privarea de afectivitate precum și de lipsa de supraveghere.

Efecte determinate de privarea de afectivitate parentală

Discuțiile purtate cu oameni care au o experiență directă cu copiii ai căror părinți sunt plecați în străinătate sunt centrate în cele mai multe cazuri pe două categorii de efecte: creșterea bunăstării materiale și efecte de natură emoțională. Cele două categorii sunt permanent puse în antiteză, accentul fiind pus întotdeauna pe faptul că banii și bunurile materiale nu pot compensa lipsa afectivității parentale.

„...în general acești copii suferă enorm, chiar dacă sunt financiar satisfăcuți...chiar dacă ei vin și își flutură .. știu eu, hăinuțele mai bune...dar sufletește sunt afectați copiii aceștia....și se vede...[...]... le lipsește ce e este mai important ...căldura afectivă...oricât de mult ne-am strădui.”(interviu, director școală, comuna Horia)

*„I: Din cunoștințele dvs. știți dacă părinții îi sprijină în vreun fel pe copiii aflați aici? Dacă le trimit bani, haine...
R: În general da. În mod sigur. Bani și haine. Dar din păcate le lipsește părintele. La modul afectiv. Da. Și asta se resimte și în procesul instructiv-educativ. Încearcă să caute suportul afectiv la învățători sau profesori. Da, și compensează lipsa lor cu diferite aparate, telefoane mobile sofisticate și așa mai departe. Vă dați seama care este impactul educativ.”(interviu, profesor, Lugoj)*

„Copii sunt niște victime ... pe care încercăm să le ajutăm și noi cum putem...dar dragostea de mamă nu poate fi înlocuită nici cu...zece mii de euro...” (interviu, preot, comuna Horia)

„I: Sunt afectați copii de plecarea părinților?

R: Da...dorul după părinte îi macină...oricât ar vrea bunica să protejeze...noi i-am crescut atâta timp...acum parcă e un pic mai rece...”(interviu, bunica a doi copii de 7 și respectiv 10 ani ai căror părinți sunt plecați în Italia de aproximativ 4 ani, comuna Horia)

Interviurile calitative întăresc rezultatele sondajului pe elevi V-VIII care arătau că în cazul copiilor cu ambii părinți sau doar cu mama plecată aceștia menționau în mai mare măsură prezența frecventă a unor sentimente de deprimare.

Din interacțiunea cu acești copii, profesorii, asistenții sociali au remarcat că aceștia încep să se izoleze de restul copiilor, devin mai puțin comunicativi, mai apatici, mai gânditori. Consumul excesiv de media, tradiționale sau noi, înlocuiește în unele cazuri interacțiunea cu alți copii și afectează adesea implicarea copiilor în acte de învățare.

„R: Nu cred că acești copii suferă material, ci lor le lipsește căldura asta...afectivă...”

I: Cum se manifestă?

R: Devin închiși în ei, nu comunică, sau încearcă să înlocuiască ceea ce le lipsește cu partea materială, se bucură....nu au o atitudine de aroganță, e mult spus la un copil că e arogant...dar vin și ne spun că nu e mama, noi știm că nu e mama, și facem tot posibilul, dirigințele, învățătorul să îl înlocuiască...”

„R: Copii ăștia, prin plecarea părinților au avut ca prieten calculatorul, fie televizorul, și atunci s-au trezit în mijlocul unei luni virtuale...care cu siguranță va avea repercusiuni asupra lor...în sensul că, eu cred că vor fi mai puțin sensibili, de mici fiind crescuți cu desene animate violente, cu jocuri pe calculator...vor mai puțin sensibili...mai duri...mai duri...și îi vedem și la școală...” (interviu, director școală, comuna Horia)

*„I: Din experiența dvs. cam care sunt cele mai importante probleme cu care se confrunta copiii care au rămas?
R: Principala problemă este cea afectiva, deci asta e principala. Parca vezi pe fata lor, mai ales când discutăm despre părinți, e de ajuns să spui ca mâine avem ședința cu părinții. Atunci parca vezi pe chipul lui
R: Au avut probleme de sănătate? Sunt mai sensibili?
I: De sănătate nu am avut dar vezi o izolare așa într-un fel a lor, vezi o însingurare, căută să se însingureze, sa se gândească, sa nu se mai implice în activitățile clasei, in pauze toți pleacă să se zbenguie, el rămâne mai în urma, se mai gândește, cam aici ar fi cel mai afectat” (interviu, director școală, comuna Vulcana, Județul Dâmbovița)*

Traumele emoționale se manifestă în mod diferit în funcție de vârsta și personalitatea copilului. Unii copii plâng în mod frecvent, alții chiar se îmbolnăvesc, iar alții caută suportul afectiv din partea altor persoane, inclusiv de la cadrele didactice.

*„I: A plâns? (este vorba despre plecarea tatălui la muncă în Spania)
R: Da, a plâns, am avut-o și în spital internata, nu ne mai înțelegeam cu ea, “să vină tati acasă, să vină tati acasă!” Am avut-o în spital internată.
I: De ce?
R: Zicea: „mami vreau sa fim toți împreună!” O prinsese dorul.
I: În spital de ce a fost internată?
R: Știți ce s-a întâmplat? A avut prima cea mica oreion si după aceea la puțin timp si cea mare a făcut. Normal trebuia sa stea în casă si nu mai avea contact cu copiii, sa se joace, sa mai uite, ea se gândea numai la tati, zicea: “să vină tati acasă, nu mai pot, sa vină tati acasă”. O prinsese dorul.”(interviu, mama a două fete de 13 și 11 ani cu soțul plecat în Spania de 3 ani, comuna Vulcana)*

*„I: Să revenim puțin la probleme copiilor care au părinții plecați în străinătate...cum se comportă aceștia la ore...ce au ei deosebit față de ceilalți? Cum îi observați? De unde vă dați seama că probleme lor sunt cauzate de lipsa părinților și nu din alte cauze?
R: Diriginții și profesorii vă pot spune mai bine...din ce am auzit eu în cancelarie, mi-a spus o învățătoare, nu azi, învățătoarea mi-a spus că un copil a întrebat-o: „nu vrei să fii mama mea?” ...asta se întâmpla la clasa întâi, cred că la doamna Mititelu, anul trecut...el venise și de la grădiniță unde doamna educatoare îi știa toate problemele...și vă dați seama când s-a lovit prima oară de doamna...nu știu dacă acest copil avea și tatăl plecat...dar acești copii caută cumva ocrotirea noastră...aici în școală” (interviu, director școală, comuna Horia)*

*„I: Cum au reacționat prima dată copiii, când a plecat tatăl?
R: Păi atunci... nicicum, că eram eu acasă
I: Dar ultima dată? Când ați plecat amândoi?
R: Ultima dată... vă dați seama că rău.
I: În ce fel credeți că-i afectează de fiecare dată plecarea?
R: Îi afectează, îi afectează.
I: În ce fel, cum?
R: Sentimental, în primul rând, nu mai învață, plâng, că “nu mai pleca”*

I: Care dintre ele?

R: La fel, amândouă.

I: Nu mai învață? Lipsesc de la școală?

R: Nu lipsesc. Numai că aia mare știi ce mi-o zis? "Dacă mai pleci și anul ăsta, nu mai învață" și chiar așa o și făcut. Anul ăsta nu o mai învățat. Îți dai seama! Da. „Și de ce nu ai învățat?” / "Păi ți-am zis că nu învăț dacă pleci!" Na, ai văzut!?" (interviu, mama a două fete de 10 și 14 ani care muncește împreună cu soțul de aproximativ 7 ani în Olanda, comuna Biled)

„I: Cum a reacționat prima dată când a plecat mama ?

R: Când a plecat prima dată a plâns mult, dar ea era micuță, stătea cu mânuțele pe gard și o întreba lumea: de ce plângi Mirabela? «Că a plecat mama mea în Spania». Când o auzea la telefon vorbind nu mai plângea. Când a venit la 4 ani maică-sa nu a mai recunoscut-o " (interviu, bunica unei fete de 7 ani a cărei mamă este la muncă în Spania de 5 ani)

Faptul că părinții plecați încearcă să nu le lipsească nimic copiilor rămași acasă și le cumpără chiar și obiecte ostentative în raport cu nevoile reale ale acestora este perceput de către intervievați ca fiind o încercare de manifestare a afectivității însă care poate avea influențe negative asupra educației copiilor.

„În primul rând, copiilor le lipsește dragostea părinților...sunt cumva stânjeniți. Dar pe de altă parte, sunt cumva și mândri pentru că știu că dacă tata sau mama sunt în Italia au de toate. Iar unii dintre ei chiar se bucură de asta pentru că vezi și tu că acum e plin satul de motorete, telefoane...și toți au bani și haine. Dar toate astea nu pot să înlocuiască dragostea părinților cu toate compensațiile astea." (interviu, asistent social, comuna Horia)

„I: Din cunoștințele dvs. știți dacă părinții îi sprijină în vreun fel pe copiii aflați aici?

R: În general da. În mod sigur. Bani și haine. Dar din păcate le lipsește părintele. La modul afectiv. Da. Și asta se resimte și în procesul instructiv-educativ. Încearcă să caute suportul afectiv la învățători sau profesori. Da, și compensează lipsa lor cu diferite aparate, telefoane mobile sofisticate și așa mai departe. Vă dați seama care este impactul educativ." (interviu, profesor, Lugoj)

Privarea copiilor de afectivitatea parentală influențează procesul de dezvoltare a personalității acestuia. Consecințele imediate sunt în cele mai multe cazuri manifestări comportamentale ca reacții la traume emoționale, însă lipsa unei intervenții fie din partea familiei, fie a școlii sau a altor instituții pentru atenuarea acestor traume au un potențial major de afecta pe termen lung personalitatea copilului.

Efecte asupra implicării copiilor în activitățile școlare

Aceste efecte pot fi considerate mai degrabă consecințe indirecte ale plecării părinților în străinătate. Atunci când apar ele sunt produse de lipsa de supraveghere din partea familie și pe fondul privării de afectivitate parentală.

„Consecințele nu sunt negative în plan material ci în plan afectiv...să vă spun eu cum se întâmplă...avem cazul copiilor frunțași...au plecat părinții ...un băiat a rămas în grija unei surori de 20 de ani...ea studentă și băiatul în

clasa a Va...s-a observat faptul că băiatul nu mai vine la școală, nu mai ajungea deloc la primele ore...s-a constatat că băiatul stătea până seara târziu cu sora la televizor, și dimineața nu mai ajungeau nici unul nicăieri...”(interviu, reprezentant al Autorității pentru Protecția Copilului, județul Neamț)

De multe ori persoanele în grija cărora rămân nu numai că nu au capacitatea de a-i supraveghea, de a exercita un control asupra copiilor (sunt ocupați sau prea bătrâni), dar nu au nici competența de a-i sprijini în activitățile școlare.

„R: În primul rând acești copii nu mai sunt supravegheați la teme, la lecții...bunicii sunt depășiți...unchiul nu are timp să se ocupe de cel care i-a fost lăsat în grijă....pe el îl preocupă să aibă pachetul, el vine și cumpără sendvișul cu parizer sau cu ce este pe-acolo... sau pungea cu snacksuri ..și...și-a luat o grijă...și-a făcut datoria... în rest rămânem noi...cu problemele...

I: Adică ce probleme?

R: Acești copii rămân cu ceea ce învață în clasă, nimic mai mult...nu se pune problema pregătirii și foarte puțini termină...puțini sunt cei care mai fac o pregătire în clasa a VII-a sau a VIII-a, să îi mai preocupe și altceva, cum ar fi eu știu un instrument muzical, un sport. Acasă când el ajunge, la ora 13...14...mănâncă..., se uită la desene, seara se uită la telenovele,...și atât...” (interviu, director școală, comuna Horia)

Chiar și în lipsa supravegherii atente sau a sprijinului din partea familiei în realizarea temelor, efectele asupra rezultatelor școlare depind de personalitatea copilului, de interesul pe care îl are pentru învățare.

„I: Cine o ajuta cel mai mult la activitățile zilnice pe fetiță?

R: Eu.

I: Dvs. faceți temele cu ea?

R: Da, pana in clasa a II-a si chiar si in clasa a III am făcut temele cu ea. De acum in colo nu mai pot si...dacă eventual nu a înțeles întreabă, se descurca singura, e deșteaptă, a luat premiul I..suntem si noi in vârsta si nu mai putem să o ajutăm, dar oricum se descurcă, are camera ei, intră acolo și învață, la școală unde nu înțelege, întreabă.” (interviu, bunica unei fete de 10 ani cu ambii părinți plecați la muncă în Grecia de aproximativ 9 ani, Fieni)

Lipsa de supraveghere din partea familiei pune în pericol interesele și preocupările copilului legate de educație favorizând concentrarea acestora pe activități de tip recreativ (ex. consum media) în condițiile în care nici școala nu are întotdeauna mecanismele necesare de corectare a acestor tendințe. În unele cazuri apar nu numai rezultate școlare mai slabe, dar și situații în care copilul abandonează școala.

Efecte asupra apariției unor abuzuri sau comportamente deviante

Un alt efect indirect al plecării părinților, mediat de lipsa de control asupra copilului de către cei în grija cărora a rămas și de lipsa comunicării cu copilul îl expune pe acesta riscurilor de a se angaja în comportamente deviante.

„... avem cazuri în care mama și tata sunt plecați în străinătate la munci umilitoare și trimit bani și fata face dezvățuri...cunosc cazuri în Roman...în sat nu prea știu...știu la oraș ...” (interviu, preot, comuna Horia)

Așa cum relevau și datele de sondaj, apariția comportamentelor deviante la copii sunt favorizate în special de plecarea mamei.

„R: ...mai ales acolo unde a plecat mama...cum a plecat mama...cum a luat-o în lături.

I: Ce înseamnă a luat-o în lături?

R: Adică nu se mai duce la școală...au un comportament asocial ...se îmbată, sparg berea pe garduri....înjură...mă rog manifestări din acestea care nu țin de decența...” (interviu, preot, comuna Horia)

“I: Care credeți că sunt consecințele plecării părinților pentru familie? Consecințe pozitive / negative.

R: Rămân în grija bunicilor, care sunt foarte bătrâni și atunci rămân fără nici o... direcție, orientare. De capul lor, fac ce vor.... hoinăresc pe străzi, nu au nici un Dumnezeu.” (interviu, asistent social, comuna Biled)

În lipsa controlului exercitat de părinți sau de alți membri ai familiei, copiii și adolescenții sunt mai ușor expuși la presiunea grupului de prieteni și adoptă comportamente deviante sau inadecvate vârstei lor: consum de substanțe interzise, lipsesc noaptea de acasă sau chiar fapte mai grave care intră în conflict cu legea. Toate aceste comportamente își lasă în multe cazuri amprenta asupra personalității copilului sau adolescentului, afectându-i relațiile cu familia și rezultatele școlare.

„I: Cum cu ce tip de probleme se confrunta acești copiii lăsați singuri acasă?

R: Principala problemă când lipsește mai ales mama de acasă este ca copilul vine acasă și nu găsește poate întotdeauna o masă caldă sau nu găsește viața de cămin când toți sunt împreună și vorbesc, își spun unul altuia problemele. Așa ei ajung să își spună problemele altora care nu întotdeauna le spun păreri pozitive și îi influențează negativ, sau nu știu ...nu au cu cine comunica în primul rând copiii ăștia. Ei oricum poate sunt distanți față de părinți, dar în cazul asta devin și mai distanți pentru că...nu știu...doar prin telefon nu poți face multe. Pe când, dacă sunt față în față îl vezi că își schimbă fața, că are probleme, că doar îți cunoști copiii.

I: Cum se manifestă aceste “probleme”?

R: În primul rând au multă libertate acești copii, fac ceea ce vor când nu sunt controlați. Lipsesc nopțile de acasă, se duc în discotecă, în baruri, fumează foarte mult...adolescenții ăștia, ca noi vorbim de cei până în 18 ani pentru ca după aia nimeni nu mai știe. Nu știu, aduce consecințe grave lipsa asta a părinților. Nu știu dacă chiar la nivel de droguri, dar cafea, alcool, cam frecvent. Nu sunt controlați și si-au dezvoltat o personalitate în care nimeni nu mai poate să mai intervină. Școala, profesorii...în fața lor nimeni nu mai are valoare. Așa mi se pare mie, din cazurile pe care le-am mai cunoscut.” (interviu, asistent social, comuna Biled)

Absența părinților nu favorizează doar angrenarea copiilor în comportamente deviante, ci îi și expun pe aceștia la abuzuri din partea adulților în grija cărora sunt lăsați. Interviuurile au relevat existența unor cazuri de exploatare prin muncă sau chiar exploatare sexuală, chiar dacă probabil că acestea nu au o incidență mai mare în rândul copiilor cu părinți migranți comparativ cu alte categorii de copii.

„...Mai avem cazul unui băiat de 15 ani...mama a plecat în Italia și trimite bani în fiecare lună...a fost lăsat în grija unei mătuși care avea șase copii...și mătușa nu l-a mai lăsat să se ducă la școală, să aibă grijă de copii ei...o altă mătușă, a pus-o pe fată să se prostitueze, și a găsit poliția fata pe stradă, iar acum ea se află în centru ...cam asta e situația...părinții trimit bani, cadouri...” (interviu, reprezentant al Autorității pentru Protecția Copilului, județul Neamț)

Așa cum sugerau și datele de sondaj, interviurile arată că absența părinților expun copiii la riscul de a fi angrenați în comportamente deviante sau de a fi supuși unor abuzuri din partea altor adulți

Concluzii

Consecințele migrației părinților în străinătate, așa cum o arată și datele anchetelor cantitative și o confirmă și interviurile cu persoane care au o experiență directă cu copii aflați în asemenea situații, sunt contextuale și nu ar trebui exagerate sau generalizate. Având în vedere că cei mai mulți dintre copiii cu părinți plecați rămân împreună cu mama sau în cadrul familiei extinse și că sunt relativ puține situațiile în care familia nu are mecanismele necesare de a acționa asupra copilului, afirmațiile referitoare la efectele negative ale absenței părinților ar trebui să specifice categoria de copii care sunt expuși unor asemenea riscuri.

Migrația părinților nu acționează întotdeauna direct asupra copiilor, ci indirect prin producerea unor efecte care conduc la disoluția familiei. O categorie de copii care sunt cei mai expuși riscurilor de diverse forme sunt cei care provin din familii destrămate și în special atunci când mama este cea care pleacă la muncă în străinătate. În aceste situații este cel mai probabil ca să se producă abandonul copiilor sau expunerea acestora la abuzuri din partea adulților în grija cărora rămân.

O consecință directă a migrației părinților este cea a privării copilului de afectivitatea parentală și de supravegherea necesară dezvoltării normale a acestuia. În condițiile plecării părinților pe perioade mai lungi și a rămânerii copiilor în grija unor persoane care nu au capacitatea și/sau competența de a oferi sprijinul emoțional și educativ aceste două consecințe pot produce la rândul lor efecte negative în ceea ce privește sănătatea și dezvoltarea psihică a copilului, implicarea în activități școlare și rezultatele acestora, angrenarea lor în comportamente deviante sau neconcordante cu vârsta copiilor și supunerea la exploatare sau abuzuri de altă natură.

Efectele negative identificate prin această cercetare și prezentate în această lucrare sunt probabil asemănătoare cu cele întâlnite în general în cazul copiilor care provin din familii dizolvate fie prin divorț, fie prin decesul unuia dintre părinți, astfel încât copiii cu părinți plecați în străinătate sunt o categorie suplimentară expusă unor riscuri. Atenția comunităților prin intermediul în special al școlii, dar și al instituțiilor de protecție a drepturilor copilului, trebuie să se concentreze asupra acestor categorii de copii în aceeași măsură ca și asupra copiilor proveniți din familii foarte sărace, destrămate sau în care părinții pur și simplu nu-și exercită rolurile pe care le presupune statutul de părinte.

Influența plecării părinților în străinătate asupra rezultatelor școlare

Paula A. Tufiș

Introducere

Materialul de față își propune să studieze impactul plecării unuia sau ambilor părinți în străinătate asupra rezultatelor școlare ale copiilor rămași acasă. Parțial, succesul școlar este influențat de resursele familiei copilului (financiare, educaționale, timp liber, atenție și ajutor acordat copilului pentru munca școlară, sprijin afectiv, supraveghere). Plecarea unui părinte sau a amândurora în străinătate pentru o perioadă mai lungă de timp poate determina apariția unor probleme în performanța școlară în măsura în care funcțiile îndeplinite de părinți nu sunt preluate de altcineva (părintele rămas singur, familia extinsă, persoana sau familia în grija căruia a rămas copilul). Pe de altă parte, resursele familiei și alți factori legați de implicarea părinților în cariera școlară nu sunt singurii factori care contribuie la obținerea unor rezultate școlare bune. Alți factori determinanți pot fi legați de caracteristici ale copilului (abilitatea mentală, atitudinea față de școală și învățatură, interesul și timpul petrecut pentru a învăța sau a-și face temele) dar și de caracteristici ale profesorilor și școlilor (calitatea profesorilor, interesul și ajutorul acordat fiecărui elev, dotarea școlilor), de influența prietenilor de aceeași vârstă (aspirații și modele de comportament) și a mentorilor sau personalităților admirate de către copil. Astfel, este posibil ca efectele negative ale plecării unui părinte în străinătate să poată fi diminuate prin acțiunea altor factori ca cei menționați mai sus - incluzând efectele pozitive ale plecării cum ar fi creșterea nivelului de trai, posibilitatea mai ridicată pentru copil de a călători în afara țării și contactul cu o altă cultură (vezi „Efectele migrației: copiii rămași acasă” – FSR 2007).

În acest context se ridică întrebarea dacă într-adevăr plecarea părinților determină o scădere semnificativă în performanțele școlare ale copiilor și dacă această situație influențează și alți factori care contribuie la obținerea unor bune rezultate la școală sau dacă, dimpotrivă, efectele negative ale plecării părinților sunt anulate prin intervenția altor factori. Analizele care urmează se vor axa pe studierea influenței factorilor care țin de caracteristicile familiei și ale copilului pentru a vedea dacă familia,

fără un ajutor din afară, are posibilitatea de a gestiona situația. Datele folosite în acest scop provin din cercetarea „Efectele migrației: copiii rămași acasă” – FSR 2007 în cadrul căreia a fost realizat un sondaj reprezentativ la nivel național pe un eșantion de 1.603 elevi din clasele V-VIII, care a inclus un subeșantion suplimentar de elevi ai căror părinți sunt plecați în străinătate (434 elevi). Pentru a măsura succesul școlar am folosit media generală (declarată de student) pe ultimul semestru (semestrul I al anului școlar 2006-2007) iar determinanții principali ai succesului școlar examinați în acest material sunt:

- Profilul socio-demografic al familiei (dacă familia este intactă, numărul fraților/surorilor, educația medie a părinților, prestigiul ocupațional mediu al părinților, și un indice de bunuri materiale ale familiei)
- Relațiile de comunicare în interiorul familiei (dacă părinții se înțeleg bine și cât de des copilul stă de vorbă despre problemele și dorințele sale cu părinții)
- Atitudinea copilului față de școală (cât de mult îi place la școală, cât de important este să aibă note bune)
- Gradul de supraveghere a copilului (cât de des stă afară după ora 9 seara fără ca părinții sau cei care au grijă de el să știe unde este) și comportament delincvent (are probleme cu poliția, intră în conflict cu vecinii, se bate cu alți copii, profesorii atrag atenția familiei despre comportamentul copilului la școală)
- Deprinderi de muncă școlară ale copilului (număr aproximativ de ore pe săptămână petrecute pentru învățat/ teme)

În plus, analiza folosește încă două variabile de control – sexul și mediul rezidențial, pentru a lua în calcul diferențele de rezultate școlare existente între băieți și fete și între mediul rural și cel urban (vezi **Tabelul A-1** pentru o listă a variabilelor folosite în această analiză).

Profilul socio-demografic al familiei este legat de performanțele școlare în special prin statutul social și economic al părinților. Se consideră că atât resursele materiale ale familiei cât și capitalul uman al acesteia (competențe și aptitudini – fie naturale fie construite în cadrul carierei educaționale și ocupaționale a părinților) contribuie la succesul școlar al copiilor. Resursele materiale ale familiei pot fi investite direct în procesul școlar (investiții pentru materiale școlare, cărți și meditații) dar statutul

material al familiei poate influența succesul școlar indirect prin accesul familiei la servicii de sănătate și posibilitatea familiei de a oferi un mediu sigur și potrivit pentru dezvoltarea cognitivă a copilului. Nivelul educațional și ocupațional al părinților determină o serie de procese ce pot contribui la succesul școlar începând cu posibilitatea părinților de a-și ajuta copiii la temele pentru școală și de a-și încuraja copiii să aibă rezultate școlare bune, atitudinea față de educație și importanța atașată educației, aspirații legate de continuarea educației și performanțe școlare bune, presiuni de a avea succes în școală exercitate asupra copiilor și terminând cu modul de relaționare cu școala și profesorii (atât al părinților cât și al copiilor).

În plus, structura familiei poate avea influențe asupra rezultatelor școlare ale copiilor. Experiența morții unui părinte, a divorțului sau separării în familie pot avea consecințe pentru bunăstarea psihologică atât a copilului cât și a părintelui în grija căruia rămâne copilul, afectând negativ performanțele școlare. În mod similar, calitatea relațiilor în familie (cât de bine se înțeleg părinții și cât de bine comunică copilul cu părinții) poate contribui la crearea unui mediu stabil și nestresant pe fondul căruia copiii sunt mai înclinați și mai interesați să-și îmbunătățească performanțele școlare. De asemenea, numărul mare de copii în familie este nu numai un indicator al diluării resurselor (atât materiale cât și de atenție acordată copilului) dar și un indicator al unui statut socioeconomic mai scăzut, asociat în general cu rezultate școlare mai scăzute. Copiii din familii destrămate și din familii cu număr mare de copii sunt de asemenea expuși unui risc mai mare de comportamente-problemă și comportamente delincvente, parțial și datorită gradului mai scăzut de supraveghere. Aceste comportamente pot afecta negativ performanțele școlare.

Atitudinea copilului față de școală (plăcerea cu care merge la școală și importanța asociată școlii în general și notelor bune în special) poate contribui la motivația copilului de a avea performanțe școlare bune. Un alt factor important care poate fi influențat de caracteristicile familiei, dar este în final o trăsătură a copilului este legat de deprinderile de muncă școlară – dacă elevul are un program regulat de studiu atunci când stă acasă, dacă își face temele și cât timp alocă pentru teme și studiu școlar, și conștiinciozitate. Aceste trăsături pot fi extrem de importante pentru succesul în școală – nu numai pentru că ele contribuie la dezvoltarea cognitivă a copilului dar și

pentru că acestea sunt trăsături pe care profesorii le recunosc cu ușurință, le apreciază pozitiv și drept urmare le răsplătesc cu note bune.

Profilul familiilor cu părinți emigranți

O comparație între copiii cu părinți plecați (unul sau amândoi) și cei care nu se află în această situație arată că există câteva diferențe semnificative între cele două grupuri, în special în privința caracteristicilor socio-demografice ale familiei și a relațiilor din interiorul familiei (vezi

Tabelul A - 1). Copiii cu părinți emigranți provin în proporție mai mare din familii destrămate (părinți separați, divorțați sau văduvi) iar familiile lor au în medie un nivel educațional mai scăzut și ocupații cu prestigiu ușor mai mic decât copiii fără părinți emigranți. Având în vedere faptul că atât prezența unei familii intacte cât și statutul socioprofesional ridicat (nivel înalt de educație și prestigiu ocupațional ridicat) sunt în general factori cu influențe pozitive asupra rezultatelor școlare, copiii cu părinți emigranți sunt mai dezavantajați din aceste puncte de vedere în comparație cu ceilalți copii. Pe de altă parte, există două alte diferențe între cele două grupuri de copii din punct de vedere al profilului socio-demografic al familiei care dimpotrivă îi avantajează pe copiii cu părinți plecați în străinătate: ei provin din familii cu un număr mediu ceva mai mic de copii (mărimea familiei reflectată în numărul de copii poate fi o măsură a disponibilității resurselor familiei pentru fiecare copil) iar familiile lor sunt în medie mai înstărite (gospodăriile sunt mai bine dotate din punct de vedere al bunurilor materiale).

Comunicarea copilului cu părinții săi este însă mai scăzută în familiile cu părinți emigranți, ceea ce poate constitui o influență negativă asupra rezultatelor școlare și de asemenea copiii din aceste familii cred în mai mică măsură decât ceilalți copii că este important să aibă note bune la școală. Din punct de vedere al comportamentelor – problemă (copilul stă afară târziu fără ca familia să știe unde este și este implicat în

conflicte cu poliția și alte persoane) nu există diferențe semnificative între cele două grupuri de copii. De asemenea, în medie numărul de ore alocat studiului pentru școală nu este semnificativ diferit pentru cele două categorii de copii. Diferența în ceea ce privește rezultatele școlare nu este extrem de mare, dar este semnificativă statistic – copiii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate au avut în medie note de final de semestru cu aproximativ 10 sutimi mai mici decât ceilalți copii.

Efectele directe și indirecte ale plecării părinților în străinătate asupra rezultatelor școlare

Cifrele descrise mai sus arată că în general, plecarea părinților în străinătate este asociată cu un ușor impact negativ asupra rezultatelor școlare. În plus, familiile cu părinți plecați sunt caracterizate și de alte trăsături (educație și ocupație parentală scăzută, comunicare cu părinții mai proastă) care pot acționa negativ asupra performanțelor școlare. Acești factori nu afectează doar performanțele școlare ale copiilor din familii cu părinți emigranți, ci toți copiii, indiferent de structura familiei din care provin.

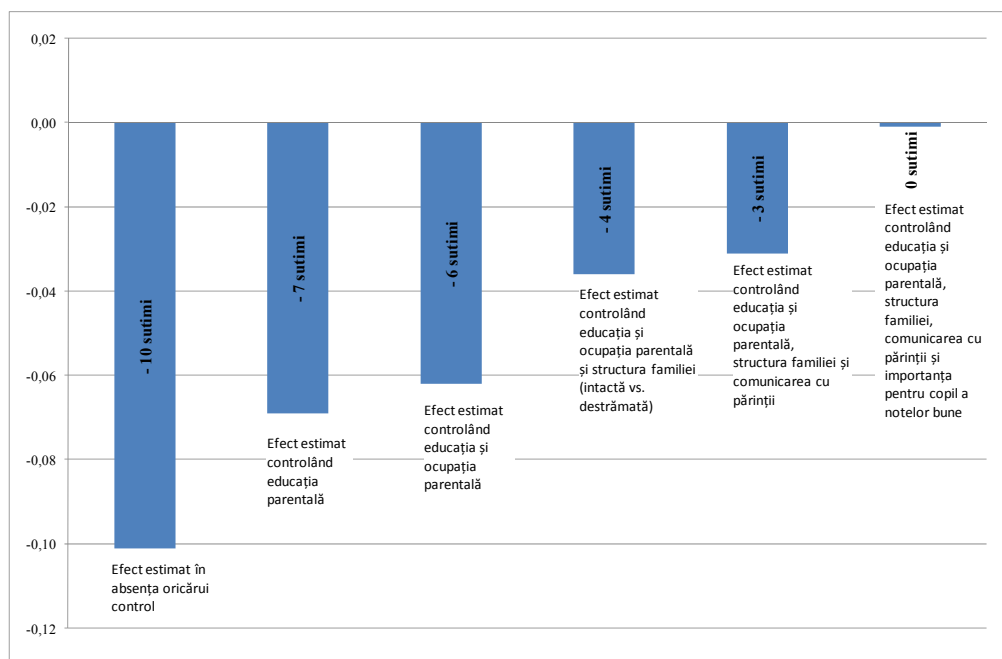
În aceste condiții se ridică întrebarea dacă plecarea părinților are un efect negativ *direct* asupra performanțelor școlare (efectul sau cel puțin o parte din efect se datorează exclusiv plecării unuia sau ambilor părinți și nu se datorează altor caracteristici ale familiei sau copilului) sau efectul negativ este doar *indirect* (se datorează în totalitate nivelurilor mai scăzute de educație și prestigiu ocupațional al familiei, comunicării mai proaste cu familia, etc.). Pentru a răspunde la această întrebare, am estimat efectul plecării în străinătate a unuia sau ambilor părinți asupra mediei generale a copilului mai întâi fără a lua în calcul nici o altă trăsătură a familiei și apoi ținând cont de caracteristici ale familiei care pot contribui la scăderea rezultatelor școlare în orice situație (pentru orice copil, indiferent de structura familiei din care provine). Pentru a alege aceste caracteristici am folosit informația oferită de rezultatele din

Tabelul A - 1 discutat mai sus. Acestea au sugerat că plecarea părinților este asociată în special cu următorii factori ce pot avea la rândul lor efecte negative asupra performanței școlare:

- Situația în care familia este destrămată (părinți divorțați, separați, văduvi)
- Niveluri mai scăzute de educație a părinților
- Niveluri mai scăzute de prestigiu ocupațional al părinților
- Comunicare mai proastă a copilului cu părinții
- Dezinteres mai crescut al copilului de a avea note bune la școală

Rezultatele (vezi **Tabelul A-1**) sugerează că plecarea părinților în străinătate acționează negativ asupra rezultatelor școlare nu direct, ci doar prin asocierea cu, sau influența sa indirectă prin factorii menționați mai sus. În absența oricăror variabile de control, plecarea părinților determină în medie o scădere de 10 sutimi (vezi **Figura 1**) în nota finală a copilului (scădere semnificativă din punct de vedere statistic). Doar prin ținerea sub control a educației parentale, efectul estimat scade de la 10 la 7 sutimi, diferență care nu mai este semnificativă statistic. Astfel, 30 % din efectul negativ al emigrării părinților asupra rezultatelor școlare este explicat de nivelurile mai scăzute de educație parentală în familiile cu părinți emigranți. Adăugarea controlului pentru ocupația parentală diminuează în continuare efectul până la 6 sutimi (încă 10% din efectul negativ al emigrării este explicat). Controlând și pentru statutul familiei (intactă versus destrămată) efectul e redus în continuare la 4 sutimi (încă 20% din efectul inițial este explicat). Astfel doar câteva caracteristici ale familiei – statutul său socio-profesional și structura sa explică o mare parte din efectul negativ al emigrării părinților asupra mediei generale a copilului. Dacă luăm în seamă și comunicarea copilului cu părinții săi și importanța pe care copiii o asociază cu notele bune la școală, efectul negativ al emigrării părinților dispare în totalitate. Prin urmare, în medie, un copil dintr-o familie cu părinți emigranți nu are rezultate școlare semnificativ statistic diferite de un copil dintr-o familie fără părinți emigranți dacă ambii copii provin din familii cu același tip de structură și același nivel socio-profesional.

Figura 1. Efectul plecării în străinătate a cel puțin unuia dintre părinți asupra mediei generale a copilului în absența și în prezența altor predictori

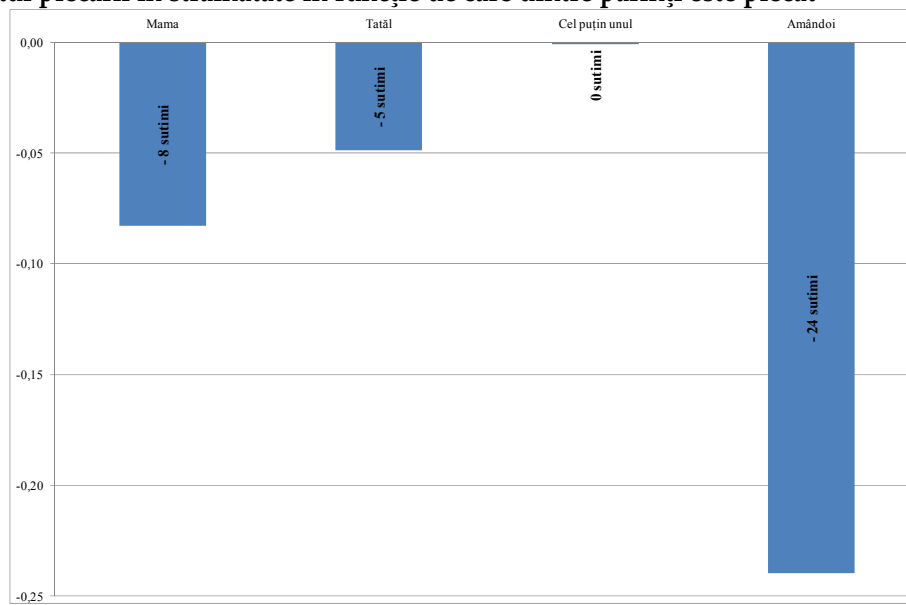

Această concluzie nu trebuie interpretată ca însemnând că plecarea părinților în străinătate nu reprezintă nici un fel de risc pentru performanțele școlare ale copiilor rămași acasă. Faptul că părinții care emigrează se „auto-selectează” dintr-un grup caracterizat de trăsături ce determină performanțe școlare mai slabe nu anulează consecințele pe care copiii le resimt în activitatea lor școlară și realitatea rezultatelor lor în medie mai slabe decât ale celorlalți copii.

Dacă plecarea a cel puțin unuia dintre părinți nu are un efect substanțial asupra rezultatelor școlare, absența ambilor părinți din gospodărie datorită faptului că amândoi au emigrat constituie o situație cu risc ceva mai ridicat de a afecta negativ performanțele școlare ale copilului (vezi **Tabelul A-3**). Din cei 710 elevi cu părinți emigranți incluși în cercetare, 448 (63,1%) au cel puțin mama plecată, 472 (66,6%) au cel puțin tatăl plecat, și 210 (29,6%) au atât mama cât și tatăl plecați. Efectul emigrării mamei asupra rezultatelor școlare este ceva mai ridicat decât cel al emigrării tatălui (vezi **Figura 2**): în primul caz se produce o reducere în medie a notelor cu 8 sutimi pe când în cel de-al doilea caz se produce o reducere în medie a notelor cu 5 sutimi, însă nici unul din aceste efecte nu este semnificativ din punct de vedere statistic (ambele efecte sunt estimate controlând factorii de risc folosiți în modelul anterior). În cazul în care ambii părinți sunt plecați în străinătate efectul asupra notelor este mai dramatic și semnificativ din punct de vedere statistic: plecarea ambilor părinți produce o reducere

în medie de aproape un sfert de punct a notelor. Acest efect de un sfert de punct este cu atât mai dramatic cu cât el constituie efectul neexplicat de structura și statutul socio-ocupational al familiei, relațiile de comunicare cu părinții sau interesul copilului pentru rezultate școlare bune.

Figura 2 Efectul plecării în străinătate în funcție de care dintre părinți este plecat

Mai mult decât atât, efectul persistă – cu aproximativ aceeași intensitate și păstrându-și semnificația statistică și în modelul care ține cont de toți determinanții succesului școlar studiați în materialul de față (pentru lista completă a determinanților succesului școlar folosită aici vezi lista din **Introducere**). Datorită faptului că rezultatele acestui model reiterează concluziile modelului restrâns prezentat în **Tabelul A-3**, aceste rezultate nu mai sunt prezentate într-un tabel separat.

O analiză care a explorat efectele duratei de timp de când părinții sunt plecați în străinătate (cifrele nu sunt prezentate aici) sugerează că rezultatele școlare nu sunt influențate semnificativ de durata emigrării. Deși în medie, duratele de emigrare a părinților sunt destul de lungi² este probabil să nu existe suficientă variabilitate (cel puțin în acest moment, când fenomenul este relativ recent) în duratele de emigrare care să provoace efecte semnificative ale acestei variabile asupra rezultatelor școlare.

² În grupul de copii cu cel puțin unul din părinți plecați în străinătate, durata medie de când cel puțin un părinte este plecat este de aproximativ 31 de luni; pentru copiii cu mamele plecate în străinătate durata medie de când mama este plecată este de aproximativ 24 de luni; pentru familiile cu tații plecați în străinătate durata medie de când tatăl este plecat este de 34 de luni; iar pentru familiile în care ambii părinți sunt plecați în străinătate, durata medie de când ambii părinți lipsesc este de aproximativ 23 de luni.

Factori de risc și factori benefici în performanța școlară

Dacă plecarea în sine a cel puțin unui părinte în străinătate nu are un efect direct asupra rezultatelor școlare, ci mai degrabă indirect, prin intermediul altor factori, se ridică întrebarea dacă acești factori operează în mod similar în cazul copiilor cu părinți emigranți și în cazul copiilor care nu se află în această situație. Este posibil ca factorii cu risc de a scădea performanțele școlare să aibă efecte negative mai puternice în grupul copiilor cu părinți emigranți pe când factorii benefici pot avea efecte mai slabe, punând astfel grupul de copii cu părinți emigranți într-o situație dezavantajată în comparație cu ceilalți copii. De asemenea, am văzut mai sus că plecarea ambilor părinți în străinătate poate constitui un risc mai mare de scădere a performanțelor școlare. Pe lângă acest impact negativ al plecării în sine a ambilor părinți este posibil ca elevii din acest grup să fie și mai mult dezavantajați prin sporirea efectelor negative și atenuarea efectelor pozitive ale determinantilor succesului școlar.

Pentru a studia această problemă, am estimat efectele unei serii de potențiali factori de risc și potențiali factori benefici asupra rezultatelor școlare, separat pentru grupul copiilor cu cel puțin unul dintre părinți plecat în străinătate, grupul copiilor cu amândoi părinții plecați în străinătate și grupul copiilor fără părinți emigranți (vezi **Tabelul A-4**). În cazul copiilor fără părinți emigranți, aproape toți predictorii incluși în model au influențe semnificative asupra succesului școlar. În acest grup, următorii factori determină rezultate școlare mai bune:

- Familie intactă
- Număr mic de frați și surori
- Nivel înalt de educație parentală
- Nivel înalt de prestigiu ocupațional
- Dotare materială bună a gospodăriei
- Atitudine pozitivă a copilului față de școală
- Importanță mare asociată notelor bune la școală de către copil
- Nivel crescut de supraveghere a copilului de către familie
- Incidență mică a comportamentului delinvent și a relațiilor conflictuale ale copilului
- Investiție mare de timp pentru învățatură și teme din partea copilului

Cele două variabile care au fost folosite pentru a măsura calitatea relațiilor de comunicare în interiorul familiei (părinții se înțeleg bine și copilul stă de vorbă des cu părinții) au efecte neașteptate din punct de vedere teoretic în acest model. Din punct de vedere teoretic, relațiile mai bune în familie ar trebui să creeze condițiile pentru performanțe școlare mai bune, însă în modelul folosit aici efectele estimate sugerează o interpretare opusă. Este necesar un studiu mai aprofundat pentru a interpreta acest rezultat. Dat fiind că efectele estimate aici sunt relativ mici și ne semnificative statistic în câteva cazuri, nu voi insista pe interpretarea lor.

În plus în cadrul acestui grup, fetele tind să aibă rezultate școlare mai bune în comparație cu băieții și cei din mediul rural tind să aibă rezultate mai bune în comparație cu cei din mediul urban. În același timp, caracteristicile opuse (familie destrămată, număr mare de frați și surori, nivel scăzut de educație parentală, etc.) determină rezultate școlare mai slabe.

În general, se observă că determinanții semnificativi ai succesului școlar în cadrul grupurilor de copii cu părinți emigranți (fie cel puțin unul fie amândoi) sunt un subset din lista de determinanți semnificativi ai succesului școlar în cadrul grupului de copii fără părinți emigranți. În cazul copiilor cu cel puțin un părinte plecat în străinătate câțiva dintre predictorii își pierd semnificația statistică:

- Familie intactă
- Nivel înalt de prestigiu ocupațional
- Incidență mică a comportamentului delincvent și a relațiilor conflictuale ale copilului

Aceasta sugerează că în timp ce copiii fără părinți emigranți pot beneficia în termeni de rezultate școlare în urma provenienței dintr-o familie intactă cu nivel înalt de prestigiu ocupațional și în urma unui comportament non-conflictual și non-delincvent (sau dimpotrivă rezultatele lor școlare pot fi afectate negativ de situațiile opuse), acești factori nu exercită nici o influență asupra notelor copiilor din familii cu cel puțin un părinte emigrant³. Pentru restul predictorilor care își păstrează semnificația statistică, există foarte mici diferențe între intensitatea efectului în grupul de copii cu cel puțin un părinte emigrant și intensitatea efectului în grupul de copii fără părinți

³ Ținând sub control influențele celorlalți predictorii incluși în model.

emigranți. Singurul factor care constituie o excepție de la această regulă este dotarea cu bunuri materiale a gospodăriei (vezi **Tabelul A-4**). Deși gospodăriile cu cel puțin un părinte emigrant beneficiază de o dotare materială mai bună (vezi **Tabelul A-1**), paradoxal acest factor are o influență pozitivă mai slabă asupra rezultatelor școlare pentru copiii din aceste gospodării. Efectul dotării materiale în cazul copiilor cu cel puțin un părinte emigrant este mai puțin de jumătate din același efect în cazul copiilor fără părinți emigranți. Astfel, unul din principalele avantaje câștigate în urma emigrării (îmbunătățirea situației și dotării materiale) este diminuat de intensitatea scăzută a efectului acestei îmbunătățiri a situației materiale asupra rezultatelor școlare în grupul de copii cu părinți plecați în străinătate.

Pentru grupul de copii cu cel puțin un părinte emigrant, nu mai există diferențe semnificative între rezultatele școlare ale celor din mediul urban și celor din mediul rural, însă persistă dezavantajul băieților în comparație cu fetele din punct de vedere al performanțelor școlare.

În cazul copiilor cu ambii părinți plecați în străinătate, aceeași listă de factori ca și în cazul copiilor cu cel puțin un părinte plecat în străinătate își pierde semnificația statistică în comparație cu grupul de copii fără părinți emigranți. În plus, un alt factor își pierde efectul:

- Atitudinea pozitivă a copilului față de școală

Și în acest caz, ca și în cazul copiilor cu cel puțin un părinte emigrant deși există mici variații în intensitatea efectelor față de grupul de copii fără părinți emigranți, o singură diferență este semnificativă din punct de vedere statistic: cea a efectului familiei intacte. În timp ce proveniența dintr-o familie intactă are un efect pozitiv și semnificativ în grupul copiilor fără părinți emigranți, acest factor are o influență negativă (dar nesemnificativă statistic) în grupul copiilor cu ambii părinți plecați.

Comparația între efectele prezente în grupul de copii cu ambii părinți plecați în străinătate și efectele prezente în grupul de copii cu cel puțin un părinte emigrant sugerează că succesul școlar este determinat de procese similare, cu intensități similare (vezi **Tabelul A-4**). Deși analizele anterioare au arătat că efectul plecării ambilor părinți în străinătate este mai pronunțat decât efectul plecării cel puțin unui părinte (vezi **Tabelul A-4**), celelalte procese care contribuie la performanța școlară sunt asemănătoare în cele două grupuri de copii cu părinți emigranți.

Factorii determinanți ai succesului școlar folosiți în aceste modele reușesc să explice în jur de 35% – 40% din rezultatele școlare ale copiilor. Puterea explicativă a modelului este ceva mai ridicată în cazul copiilor cu ambii părinți plecați în străinătate ($R^2 = 0,42$) și aproximativ aceeași pentru grupul de copii cu cel puțin un părinte emigrant ($R^2 = 0,37$) și grupul de copii fără părinți emigranți ($R^2 = 0,35$). Pentru a determina care dintre factorii folosiți are puterea explicativă cea mai mare și care este ierarhizarea efectelor din punct de vedere al intensității lor, am estimat efectele standardizate din model (vezi **Tabelul A-5**) care pot varia în număr absolut între 0 și 1, unde numere apropiate de 0 denotă efecte foarte slabe și numere apropiate de 1 denotă efecte foarte puternice. Graficele de mai jos prezintă lista de determinanți ai succesului școlar pentru fiecare dintre grupurile de copii studiate, ordonată de la cei cu efecte mai slabe la cei cu efecte mai puternice (vezi **Figura 3**, **Figura 4** și **Figura 5**)⁴.

În grupul de copii fără părinți emigranți bunurile materiale ale familiei au influența cea mai puternică asupra rezultatelor școlare. Acest factor se regăsește printre cei cu influențe puternice și în cele două grupuri de copii cu părinți emigranți, însă cu efecte mai scăzute (în grupul de copii cu cel puțin un părinte emigrant este al șaselea predictor în ordinea importanței iar în grupul de copii cu amândoi părinții plecați este al cincilea predictor în ordinea importanței).

Figura 3. Ierarhizarea efectelor determinațiilor succesului școlar în grupul de copii fără părinți emigranți

⁴ Pentru a facilita interpretarea ierarhizării efectelor din figuri, am transformat efectele negative în efecte pozitive și am re-etichetat factorii pentru a ține cont de această transformare. Spre exemplu un efect negativ al sexului masculin devine un efect pozitiv al sexului feminin sau un efect negativ al numărului (mare) de frați și surori devine un efect pozitiv al numărului mic de frați și surori.

EFECTELE MIGRAȚIEI: COPII RĂMAȘI ACASĂ

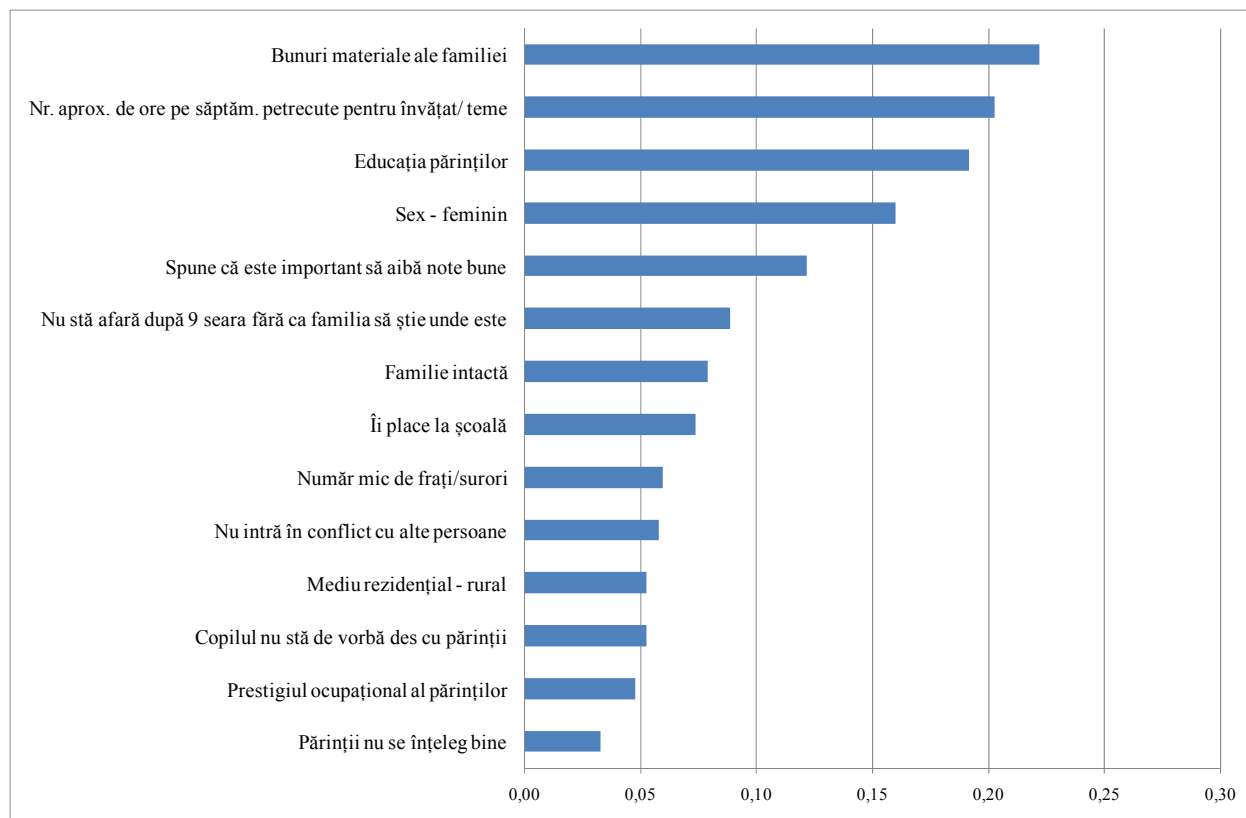

Figura 4. Ierarhizarea efectelor determinațiilor succesului școlar în grupul de copii cu cel puțin un părinte emigrant

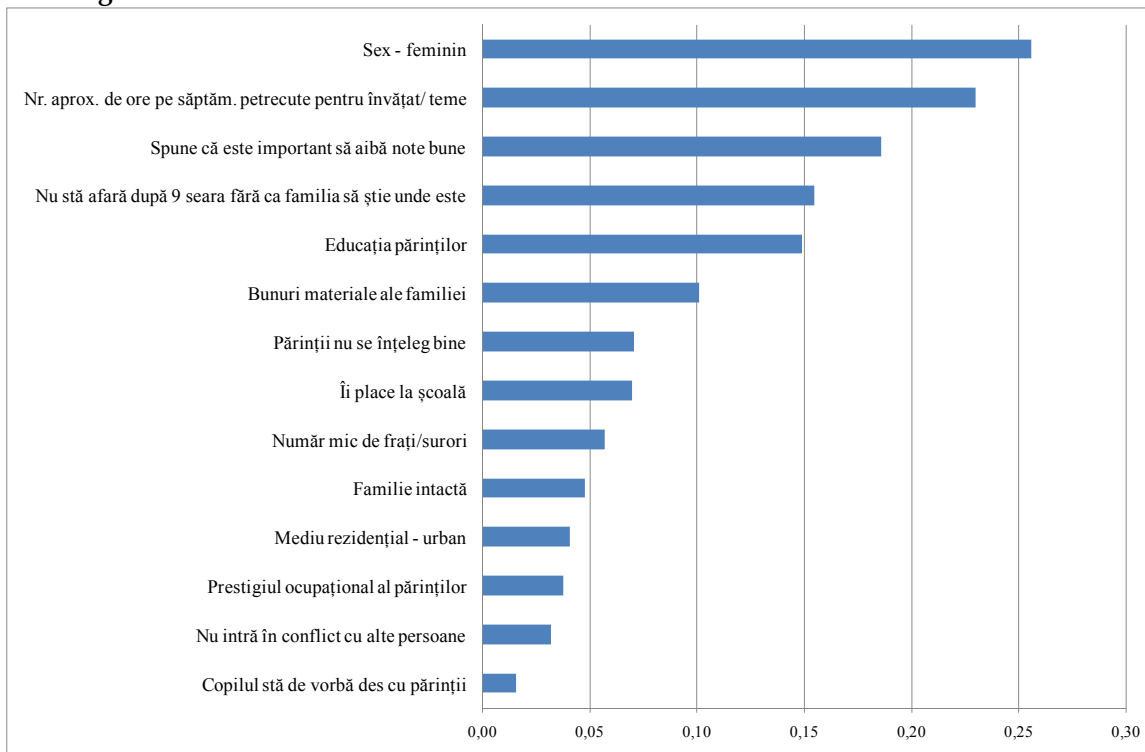
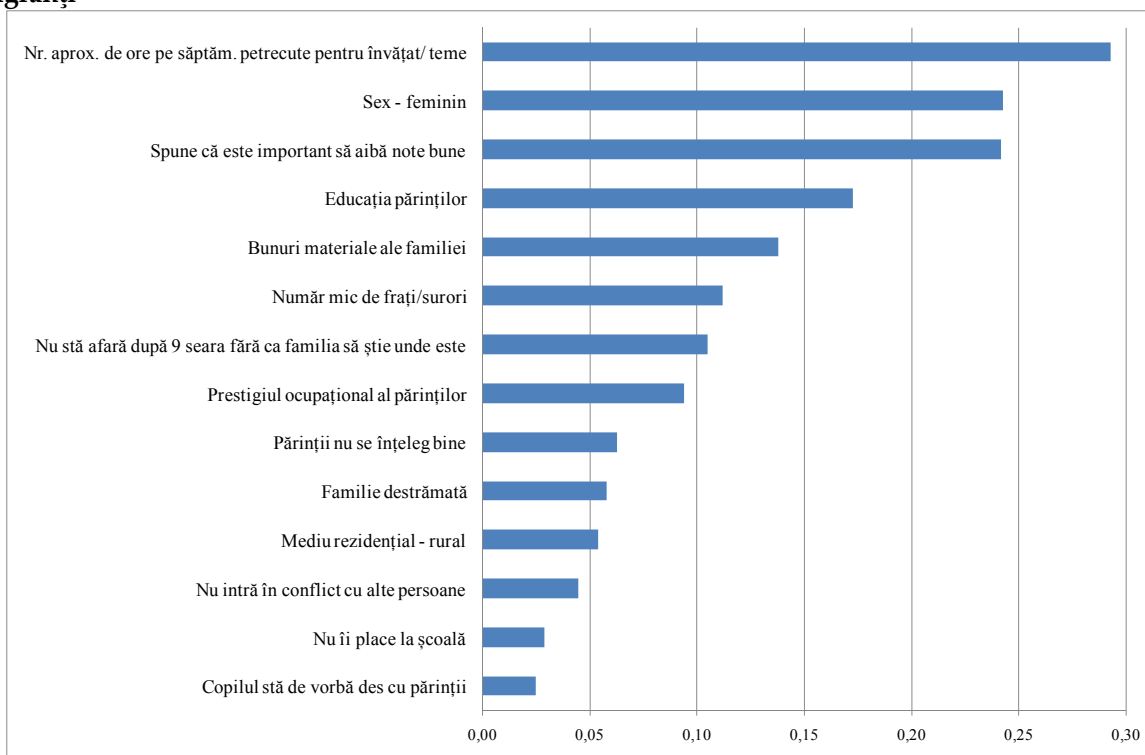

Figura 5. Ierarhizarea efectelor determinațiilor succesului școlar în grupul de copii cu ambii părinți emigranți

Educația părinților se regăsește și ea printre factorii importanți care influențează rezultatele școlare în toate cele 3 grupuri de copii studiate. Prestigiul ocupațional al părinților în schimb nu mai are contribuții independente foarte importante în explicarea rezultatelor școlare (dat fiind că prestigiul ocupațional este corelat destul de puternic cu nivelul educațional, ocupația nu mai are contribuții adiționale mari la explicarea rezultatelor școlare).

Numărul aproximativ de ore pe săptămână petrecute pentru învățat sau teme apare ca unul dintre cei mai importanți determinanți ai rezultatelor școlare – este primul ca importanță în grupul de copii cu ambii părinți plecați și al doilea ca importanță în grupul de copii cu cel puțin un părinte plecat și în grupul de copii fără părinți emigranți. Este interesant că relația acestui factor cu rezultatele școlare concurează și chiar depășește în intensitate relația dotării materiale a gospodăriei cu rezultatele școlare și relația educației parentale cu rezultatele școlare. Acest lucru este explicabil dacă luăm în calcul faptul că deprinderile de muncă școlară (măsurate de numărul de ore petrecute învățând și pentru teme) sunt mai direct legate de procesul de dezvoltare cognitivă a copilului, dar așa cum am menționat în partea introductivă, sunt și unele din cele mai vizibile și mai apreciate calități luate în calcul de profesori în procesul de notare.

Importanța asociată notelor bune de școală este de asemenea un predictor important al rezultatelor școlare, sugerând că elevii care conștientizează importanța notelor sunt mai motivați și mai implicați în procesul școlar. Pe de altă parte, acesta poate fi un efect de auto-selecție: copiii care au deja note bune la școală și care nu necesită un efort suplimentar pentru mărirea notelor sunt de părere că notele bune sunt importante.

Gradul de supraveghere se regăsește printre predictorii mai importanți ai rezultatelor școlare – probabil pentru că este un factor important care determină comportamente responsabile ale copiilor și descurajează comportamentele delincvente dar și pentru că un grad înalt de supraveghere denotă interesul familiei față de copil și succesul părinților sau familiei în impunerea regulilor în relațiile lor cu copiii.

Efectul sexului se regăsește printre cele mai importante efecte în toate cele trei grupuri de copii, cu fetele având în medie rezultate școlare mai bune decât băieții. Acest lucru este în general datorat diferențelor dintre ciclurile de dezvoltare cognitivă ale

fetelor și băieților – în perioada claselor V-VIII, fetele sunt mai interesate de școală și probabil mai conștiincioase pe când băieții devin mai implicați în cariera lor educațională ceva mai târziu. Este probabil ca diferența dintre rezultatele școlare între băieți și fete să se diminueze pe măsură ce aceștia înaintază spre nivelurile mai înalte de educație. De asemenea, media generală acordă ponderi egale unor arii diferite de competență și în timp ce fetele pot avea rezultate școlare mai bune în anumite arii, băieții pot avea rezultate școlare mai bune în alte arii.

Concluzii

Analizele prezentate au arătat că plecarea a cel puțin unuia dintre părinți în străinătate este într-adevăr asociată cu rezultate școlare ale copiilor rămași acasă ceva mai slabe decât ale copiilor fără părinți emigranți, însă această performanță școlară mai slabă se datorează aproape în totalitate statutului socio-profesional în medie mai scăzut al acestor familii (niveluri medii de educație parentală și prestigiu ocupațional parental mai scăzute) și structurii acestor familii (tind să fie în proporție mai mare familii în care părinți sunt separați, divorțați sau văduvi). Aceasta nu înseamnă că elevii din familiile cu părinți emigranți nu reprezintă un grup cu risc mai mare de insucces școlar, ci pur și simplu că riscul de a avea rezultate școlare mai slabe este aproximativ același ca și în cazul copiilor care provin din familii destrămate și cu statut socio-profesional scăzut dar în care nici unul dintre părinți nu este emigrant.

Grupul care este cel mai dezavantajat din punct de vedere al performanțelor școlare de plecarea părinților în străinătate este grupul de copii cu ambii părinți plecați. În acest caz, lipsa ambilor părinți din gospodărie produce un efect negativ asupra rezultatelor școlare în plus față de orice alte efecte negative ale statutului social scăzut sau ale structurii destrămate a familiei. Mai mult decât atât, lipsa ambilor părinți are un efect negativ asupra rezultatelor școlare independent de orice alte influențe luate în calcul aici (care includ, pe lângă profilul socio-demografic al familiei, și relații de comunicare în familie, atitudinea copilului față de școală, grad de supraveghere și delincvență, și deprinderi de muncă școlară ale copilului). Acest rezultat sugerează că dintre doi copii care provin din medii identice din aceste puncte de vedere, cel care are ambii părinți plecați în străinătate va avea rezultate școlare mai slabe.

Deși analizele nu au explorat exact acest aspect, rezultatele privitoare la efectul plecării cel puțin unui părinte comparate cu rezultatele privitoare la efectul plecării ambilor părinți sugerează că în cazul în care doar un părinte este plecat, părintele rămas acasă preia cu destul de mult succes o mare parte dintre funcțiile importante pentru performanța școlară. Însă în cazul copiilor cu ambii părinți plecați, structura de suport care ar trebui să asigure rezultate școlare bune se deteriorează și rolul părinților nu este preluat cu succes de alte persoane sau instituții. În acest caz este recomandată existența unor politici sociale care se axează pe construirea unei rețele de suport cu persoane din afara familiei (profesori, asistenți sociali, consilieri școlari) care să preia o parte din atribuțiile părinților în domeniul performanței școlare (cum ar fi motivarea și încurajarea copilului de a învăța, discutarea strategiilor de a învăța sau de a-și face temele). Acest tip de suport este necesar pentru copiii cu ambii părinți plecați în străinătate, dar este recomandat și pentru copiii cu un singur părinte plecat pentru a diminua din responsabilitățile și presiunea crescută la care este supus părintele care rămâne acasă.

O concluzie încurajatoare este aceea că factorii care determină succesul școlar operează în aproximativ același mod și cu intensități similare atât în grupul de copii fără părinți plecați în străinătate, cât și în grupurile de copii cu părinți emigranți. Există o excepție importantă în cazul copiilor cu cel puțin un părinte plecat în străinătate: deși plecarea unui părinte tinde să sporească dotarea materială a gospodăriei, efectul acestei dotări materiale asupra rezultatelor școlare nu este la fel de mare ca cel din grupul de copii fără părinți emigranți. Din păcate această componenta materială care este mai ușor de influențat prin intermediul politicilor sociale, are și efecte mai scăzute asupra rezultatelor școlare, cel puțin în cadrul grupului de copii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate. Acest fapt nu trebuie interpretat ca o descurajare a politicilor sociale care vizează componenta materială – efectul dotării materiale a gospodăriei se regăsește în lista efectelor puternice asupra rezultatelor școlare în ambele grupuri de copii cu părinți emigranți, chiar dacă efectele sunt mai scăzute decât cele din grupul de copii fără părinți emigranți.

Alți factori cu efecte puternice asupra rezultatelor școlare sunt educația părinților care din păcate nu este o componentă ușor și imediat influențabilă prin intermediul politicilor sociale, dar și numărul de ore pe săptămână petrecute pentru învățat sau

teme (unul dintre cei mai puternici factori din lista considerată aici) și importanța atașată de copil notelor bune la școală. Dat fiind că investiția de timp pentru studiu sau teme este un factor atât de important pentru succesul școlar, o influență benefică asupra rezultatelor școlare ar putea fi constituită de programe extra-școlare axate pe activități de studiu și completare a temelor. Părinții sau cei care rămân să aibă grijă de copii ar putea de asemenea să fie informați de către profesori în ședințele cu părinții și rugați să-și sporească gradul de implicare în motivarea copiilor de a învăța și de a-și face temele.

Tabelul A - 1 Medii și diferențe între medii pentru copii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate și copii fără părinți plecați în străinătate

	Medie		Diferența	Minim	Maxim
	<i>Copii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate (N=710)</i>	<i>Copii fără părinți plecați în străinătate (N=1327)</i>	dintre mediile celor două grupuri		
Variabile de control					
Mediu rezidențial - urban	0,50	0,48	0,02	0	1
Sex - masculin	0,48	0,51	-0,03	0	1
Caracteristici socio-demografice ale familiei					
Familie intactă	0,75	0,86	-0,11	***	0 1
Număr de frați/surori	1,20	1,52	-0,32	***	0 20
Educația părinților	1,82	1,87	-0,05	+	1 3
Prestigiul ocupațional al părinților	27,41	28,80	-1,38	*	0 62
Bunuri materiale ale familiei	5,36	5,06	0,31	***	0 10
Relații și comunicare în interiorul familiei					
Părinții se înțeleg bine	0,67	0,70	-0,03		0 1
Copilul stă de vorbă des cu părinții	2,79	2,95	-0,17	***	0 4
Atitudinea copilului față de școală					
Îi place la școală	2,51	2,59	-0,08		0 4
Spune că este important să aibă note bune	3,55	3,61	-0,06	+	1 4
Nesupraveghere și delincvență					
			0,00		
Stă afară după 9 seara fără ca familia să știe unde este	0,60	0,64	-0,04		1 3
Intră în conflict cu alte persoane	0,38	0,35	0,03		0 2
Deprinderi de muncă școlară ale copilului					
Nr. ore/săptămână petrecute pentru învățat/ teme	11,45	11,71	-0,26		0 47
Rezultate școlare					
Media generală pe ultimul semestru	8,38	8,48	-0,10	+	5 10

Notă: Nivel de semnificație statistică *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; + $p \leq 0,1$; Rândurile gri marchează diferențe semnificative statistic între mediile celor două grupuri. EXEMPLU DE INTERPRETARE: Pe o scală de la 1 (minim) la 4 (maxim), copiii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate acordă în medie o importanță de 3,55 notelor bune la școală. Copiii fără părinți plecați în străinătate acordă în medie o importanță de 3,61. Diferența dintre mediile celor două grupuri are o valoare de - 0,06 și este semnificativă statistic (diferită de 0) la nivelul 0,1 (p).

Tabelul A - 2 Efectul plecării în străinătate a cel puțin unuia dintre părinți asupra mediei generale a copilului în absența și în prezența altor predictorii - coeficienți de regresie nestandardizați)

Predictorii	Efecte asupra mediei generale a copilului									
	-0,10	+	-0,07	-0,06	-0,04	-0,03	0,00			
Cel puțin unul dintre părinți este plecat în străinătate										
Educația părinților			0,55 ***	0,48 ***	0,49 ***	0,49 ***	0,48 ***			
Ocupația părinților				0,01 ***	0,01 ***	0,01 ***	0,01 ***			
Familie intactă					0,23 ***	0,22 **	0,20 **			
Copilul stă de vorbă des cu părinții						0,04	0,00			
Copilul spune că este important să aibă note bune							0,43 ***			

Notă: Nivel de semnificație statistică *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; + $p \leq 0,1$; Celulele gri marchează efecte semnificative statistic ale predictorilor asupra mediei generale a copilului. EXEMPLU DE INTERPRETARE: Fără a ține sub control alte variabile, efectul plecării a cel puțin unuia dintre părinți în străinătate asupra mediei generale a copilului este în medie de -0,10 puncte (plecarea în străinătate a cel puțin unui părinte determină o scădere în medie de 10 sutimi a rezultatelor școlare, scădere semnificativă statistic la nivelul 0,1). Ținând sub control efectul educației, plecarea în străinătate a cel puțin unui părinte determină o scădere în medie de 7 sutimi a rezultatelor școlare.

Tabelul A - 3 Efecte ale plecării în străinătate asupra mediei generale a copilului în funcție de care dintre părinți este plecat (mama, tatăl, cel puțin unul, amândoi) - coeficienți de regresie nestandardizați

	Mama		Tatăl		Cel puțin unul		Amândoi	
Părinți plecați în străinătate ...	-0,08		-0,05		0,00		-0,24	**
Educația părinților	0,48	***	0,48	***	0,48	***	0,47	***
Ocupația părinților	0,01	***	0,01	***	0,01	***	0,01	***
Familie intactă	0,18	**	0,20	**	0,20	**	0,19	**
Copilul stă de vorbă des cu părinții	0,00		0,00		0,00		0,00	
Copilul spune că este important să aibă note bune	0,43	***	0,43	***	0,43	***	0,43	***

Notă: Nivel de semnificație statistică *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; + $p \leq 0,1$; Celulele gri marchează efecte semnificative statistic ale predictorilor asupra mediei generale a copilului. EXEMPLU DE INTERPRETARE: Ținând sub control efectele celorlalți predictorii, plecarea mamei în străinătate determină o scădere în medie de 8 sutimi a rezultatelor școlare, scădere nesemnificativă statistic (scăderea nu este semnificativ diferită de 0).

EFECTELE MIGRAȚIEI: COPII RĂMAȘI ACASĂ

Tabelul A - 4 Efectele factorilor determinanți ai succesului școlar asupra mediei generale a copilului în 3 grupuri de copii: cei cu cel puțin un părinte plecat în străinătate, cei cu amândoi părinții plecați în străinătate, și cei fără părinți plecați în străinătate - coeficienți de regresie nestandardizați

	Grup 1 <i>Copii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate</i> (N=710)	Grup 2 <i>Copii cu amândoi părinții plecați în străinătate</i> (N=210)	Grup 3 <i>Copii fără părinți plecați în străinătate</i> (N=1327)	Diferențe între Grupul 1 și Grupul 3	Diferențe între Grupul 2 și Grupul 3	Diferențe între Grupul 1 și Grupul 2
Variabile de control						
Mediu rezidențial - urban	0,09	-0,12	-0,12 +	0,22 *	0,01	0,21
Sex - masculin	-0,57 ***	-0,53 ***	-0,37 ***	-0,20	-0,15	-0,04
Caracteristici socio-demografice ale familiei						
Familie intactă	0,12	-0,16	0,27 **	-0,14	-0,44 *	0,28
Număr de frați/surori	-0,04 +	-0,12 +	-0,04 *	0,00	-0,09	0,08
Educația părinților	0,30 ***	0,33 *	0,38 ***	-0,08	-0,04	-0,04
Prestigiul ocupațional al părinților	0,00	0,01	0,00 +	0,00	0,01	-0,01
Bunuri materiale ale familiei	0,05 **	0,07 *	0,11 ***	-0,06 *	-0,04	-0,02
Relații și comunicare în interiorul familiei						
Părinții se înțeleg bine	-0,17 *	-0,15	-0,08	-0,09	-0,08	-0,02
Copilul stă de vorbă des cu părinții	0,02	0,03	-0,06 *	0,08	0,09	-0,01
Atitudinea copilului față de școală						
Îi place la școală	0,07 +	-0,03	0,08 **	-0,01	-0,10	0,10
Spune că este important să aibă note bune	0,27 ***	0,41 ***	0,20 ***	0,07	0,21	-0,14
Nesupraveghere și delincvență						
Stă afară după 9 seara fără ca familia să știe unde este	-0,21 ***	-0,14 +	-0,12 ***	-0,09	-0,02	-0,07
Intră în conflict cu alte persoane	-0,08	-0,12	-0,17 *	0,09	0,05	0,04
Deprinderi de muncă școlară ale copilului						
Nr. ore/săptămână petrecute pentru învățat/ teme	0,03 ***	0,03 ***	0,02 ***	0,00	0,01	-0,01
R ²	0,37	0,42	0,35			

Notă: Nivel de semnificație statistică *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; + $p \leq 0,1$; Celulele gri în primele 3 coloane de cifre marchează efecte semnificative statistice ale predictorilor asupra mediei generale a copilului; Celulele gri în ultimele 2 coloane de cifre marchează diferențe semnificative statistice între efectul dintr-un grup și efectul din celălalt grup. EXEMPLU DE INTERPRETARE: În grupul de copii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate, creșterea cu o oră a timpului petrecut

pentru învățat/teme pe săptămână determină o creștere medie a rezultatelor școlare de 0,03 puncte (3 sutimi), creștere semnificativă statistic la nivelul 0,001. Diferența dintre efectul timpului petrecut pentru învățat/teme asupra rezultatelor școlare în grupul de copii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate și același efect în grupul de copii cu ambii părinți plecați în străinătate este de 0,01 puncte (o sutime), diferență nesemnificativă statistic. În grupul copiilor cu cel puțin un părinte plecat în străinătate, toți predictorii folosiți explică 37% (R^2) din variația mediilor școlare.

EFECTELE MIGRAȚIEI: COPII RĂMAȘI ACASĂ

Tabelul A - 5 Efectele factorilor determinanți ai succesului școlar asupra mediei generale a copilului în 3 grupuri de copii: cei cu cel puțin un părinte plecat în străinătate, cei cu amândoi părinții plecați în străinătate, și cei fără părinți plecați în străinătate - coeficienți de regresie standardizați

	Grup 1		Grup 2		Grup 3
	<i>Copii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate (N=710)</i>		<i>Copii cu amândoi părinții plecați în străinătate (N=210)</i>		<i>Copii fără părinți plecați în străinătate (N=1327)</i>
Variabile de control					
Mediu rezidențial - urban	0,04		-0,05		-0,05 +
Sex - masculin	-0,26	***	-0,24	***	-0,16 ***
Caracteristici socio-demografice ale familiei					
Familie intactă	0,05		-0,06		0,08 **
Număr de frați/surori	-0,06	+	-0,11	+	-0,06 *
Educația părinților	0,15	***	0,17	*	0,19 ***
Prestigiul ocupațional al părinților	0,04		0,09		0,05 +
Bunuri materiale ale familiei	0,10	**	0,14	*	0,22 ***
Relații și comunicare în interiorul familiei					
Părinții se înțeleg bine	-0,07	*	-0,06		-0,03
Copilul stă de vorbă des cu părinții	0,02		0,03		-0,05 *
Atitudinea copilului față de școală					
Îi place la școală	0,07	+	-0,03		0,07 **
Spune că este important să aibă note bune	0,19	***	0,24	***	0,12 ***
Nesupraveghere și delinvență					
Stă afară după 9 seara fără ca familia să știe unde este	-0,16	***	-0,11	+	-0,09 ***
Intră în conflict cu alte persoane	-0,03		-0,05		-0,06 *
Deprinderi de muncă școlară ale copilului					
Nr. ore/săptămână petrecute pentru învățat/ teme	0,23	***	0,29	***	0,20 ***
R ²	0,37		0,42		0,35

Notă: Nivel de semnificație statistică *** $p \leq 0.001$; ** $p \leq 0.01$; * $p \leq 0.05$; + $p \leq 0.1$; Celulele gri marchează efecte semnificative statistice ale predictorilor asupra mediei generale a copilului. EXEMPLU DE INTERPRETARE: În grupul de copii cu cel puțin un părinte plecat în străinătate, creșterea cu o deviație standard a timpului petrecut pentru învățat/teme pe săptămână determină o creștere medie a rezultatelor școlare de 0,23 de deviații standard), creștere semnificativă statistic la nivelul 0,001.

Dimensiune comunitară. Consecințele migrației economice în comuna Horia

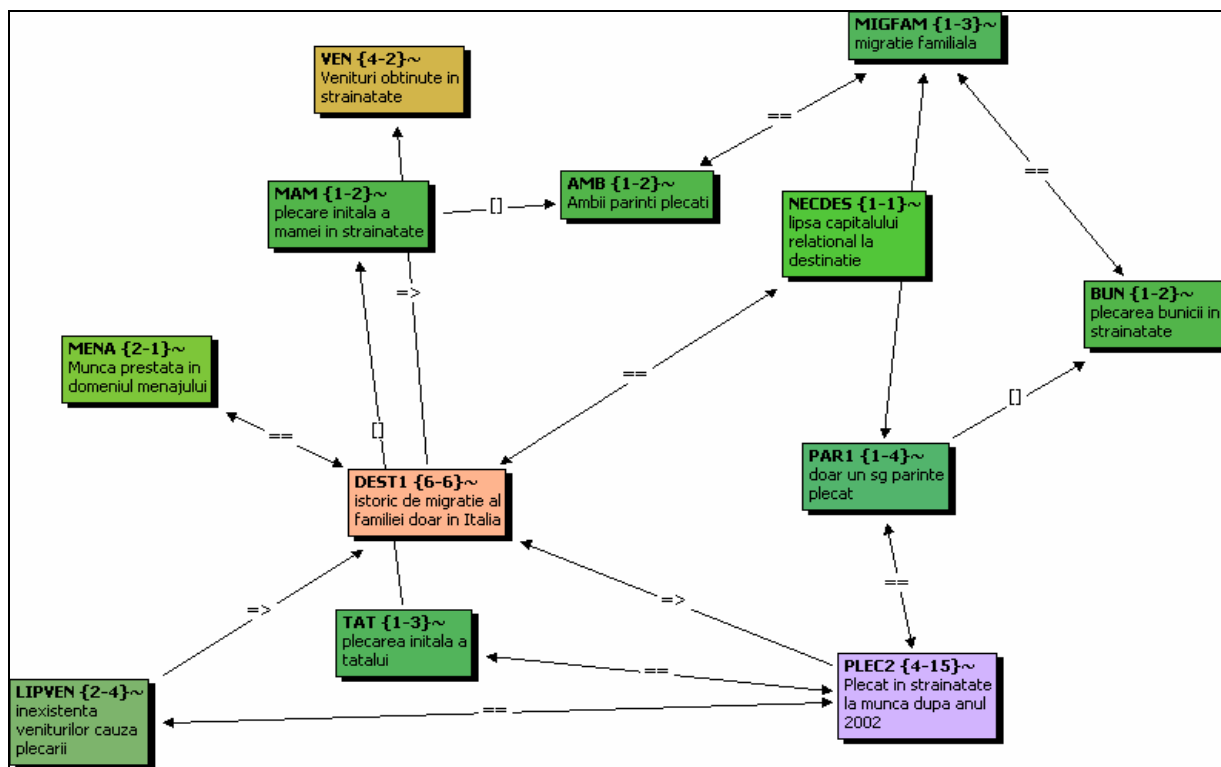
Georgiana Păun

Comuna Horia este situată în regiunea Moldovei, la doi kilometri distanță de orașul Roman și are în componență două sate: satul Horia și satul Cotu-Vameș. Probleme cu care se confruntă locuitorii comunei sunt specifice ruralului românesc: sărăcie global-structurală, agricultură de subzistență, rata șomajului ridicată, oferta educațională scăzută. În condițiile nerentabilității navetismului, locuitorii au ales să muncească în străinătate. Migrația economică reprezintă un fenomen complex cu multiple consecințe, atât în plan individual, cât și în planul gospodăriei. Ceea ce este deosebit pentru comuna Horia este faptul că mai mult de jumătate din copiii cu vârstă școlară și preșcolară au ambii părinți plecați la muncă în străinătate, în special Italia¹. Interviurile au fost realizate cu rudele apropiate copiilor ce au părinții plecați la muncă în străinătate, dar și cu autoritățile locale, formale și informale¹.

Istoria de migrație în străinătate a comunei începe după anul 1989, dar volumul și intensitatea migrației au avut valori ridicate după ianuarie 2002, când românii au obținut accesul liber în spațiul Schengen: „...cred că după Revoluție a fost perioada aceea cu plecări. Așa, la negru, fiecare cum își putea aranja, cred că prin Irlanda, Israel, Grecia, Italia, Spania, peste tot plecau [...] dar cei mai mulți după anul 2002” (director școală).

Principalele cauze ale migrației economice a locuitorilor din Horia sunt cele definite de sfera financiară: imposibilitatea câștigării unui venit corespunzător asigurării unui trai decent, acumularea unor bunuri electrocasnice și construirea sau reconsolidarea actualei locuințe astfel încât un minim de confort să fie asigurat : „Problema e că nu sunt locuri de muncă...nu ai unde să muncești...nu ai bani...mori de foame...și ăstora nu le pasă...păi m-am uitat ieri la televizor, ăștia numai de ei se îngrijesc, de noi, nouă nimic, pentru țara asta nu fac nimic..... Păi ce să faci aici? Nu poți să ari nici pământul... nu poți să faci nimic...” (bunică ce are în grijă o nepoată 14 ani).

Migrația din Horia a devenit o migrație de tip rețea, bazată pe capitalul familial: „Deci au mers mai înainte rude, cunoscuți, după ce și-au făcut aceste relații au mers într-acolo, unii au mers chiar la întâmplare...[...]...” (preot). Principala țară de destinație este Italia.

Rețea semantică nr.1: Istorie de migrație în comuna Horia¹

Migrația în comuna Horia poate fi clasificată în două mari categorii:

1. Migrație familială: Plecarea unui partener a atras după sine și plecarea celui alt partener. În acest caz, copiii au rămas în grija bunicii sau a unei rude de grad maxim IV.
2. Migrație nefamilială: Plecarea doar a partenerului de sex feminin a avut drept consecință divorțul în cazul celor mai multe familii: „*multe divorțuri și multe familii s-au destrămat din cauza plecărilor ...în general unde au fost femeile plecate...S-au inițiat multe anchete sociale pentru încredințarea copiilor minori unuia dintre părinți în urma divorțurilor. Dar în general toți s-au zbatut pentru copil și nu aș putea spune că dacă au divorțat au lăsat copilul în grija tatălui...în general au cerut și copilul. Acum s-au cam terminat cu divorțurile de acum. Dar am avut doi ani în care am avut multe divorțuri și cred că din acestea, 95% din femei erau în Italia. Și acum mai sunt, dar probabil atunci a fost și cauza că era o perioadă prea mare în care stăteau plecate, iar doar prin telefon nu puteau să păstreze o bună relație cu familia...și nu vedeau situația de la fața locului*” (asistent social, primărie.). În această situație, copiii ori au plecat cu mama în străinătate, ori au fost lăsați în grija bunicii.

La nivel de comună mai mult de jumătate din copiii de vârstă școlară și preșcolară aveau în anul 2006 ambii părinți plecați în străinătate, conform ultimului

sondaj realizat în școli și grădinițe: „[...]...avem un sondaj făcut anul trecut, cred că la jumătate din copii ambii părinții erau plecați, copii erau rămași cu frați mai mari sau să spunem cu rude mai îndepărtate care pur și simplu supravegheau la distanță; la grădiniță, la grupa mică 7 înscriși cu amândoi părinții plecați...la grupa mijlocie patru, la grupa mare cinci...cam din douăzeci...la grupa pregătitoare șase...la clasa I cinci, la clasa II patru,.. la clasa a IV șapte, și anume IV A șapte din optsprezece, la a IV B șase din cincisprezece, clasa a V...doisprezece din douăzeci și doi...la clasa VI șapte, la clasa VII B cinci, clasa a VIII A sunt cinci din cincisprezece, la a VIII B patru din șaptesprezece...” (director școală). Numărul exact al copiilor care au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate nu se știe exact: „Din datele noastre de anul trecut aș putea să spun că sunt cam în jur de 100-150 de copii care au rămas cu unul dintre părinți sau în îngrijirea altora. Dar nu știu un procent pentru ca nu știu numărul de copii și numărul de familii. Ni s-a spus odată că aici am avea cel mai mare număr de copii în această situație. Dar niciodată nu știi care e exact realitatea pentru că nu am mers din casă în casă ca să întrebăm. Și nu este o lege dată care să îi oblighe pe părinți ca atunci când pleacă să meargă să declare la primărie și la politie că, respectivul copil e lăsat în grija lui X.” (asistent social, primărie).

Copii care au unul sau ambii părinți plecați în străinătate sunt lăsați în grija bunicilor sau a unei rude apropiate (până la gradul IV): “...Copii...au rămas la bunici...dar nu toți ...există și cazuri aici, unde copii au rămas singuri” (director școală)
 “...păi din ce știu eu, toți au câte o bunică...nu cunosc să fie plecați și să nu aibă nimeni grijă de ei...or mai fi așa niște uscături prin sat...cum este peste tot...” (localnică, are în grijă doi nepoți).

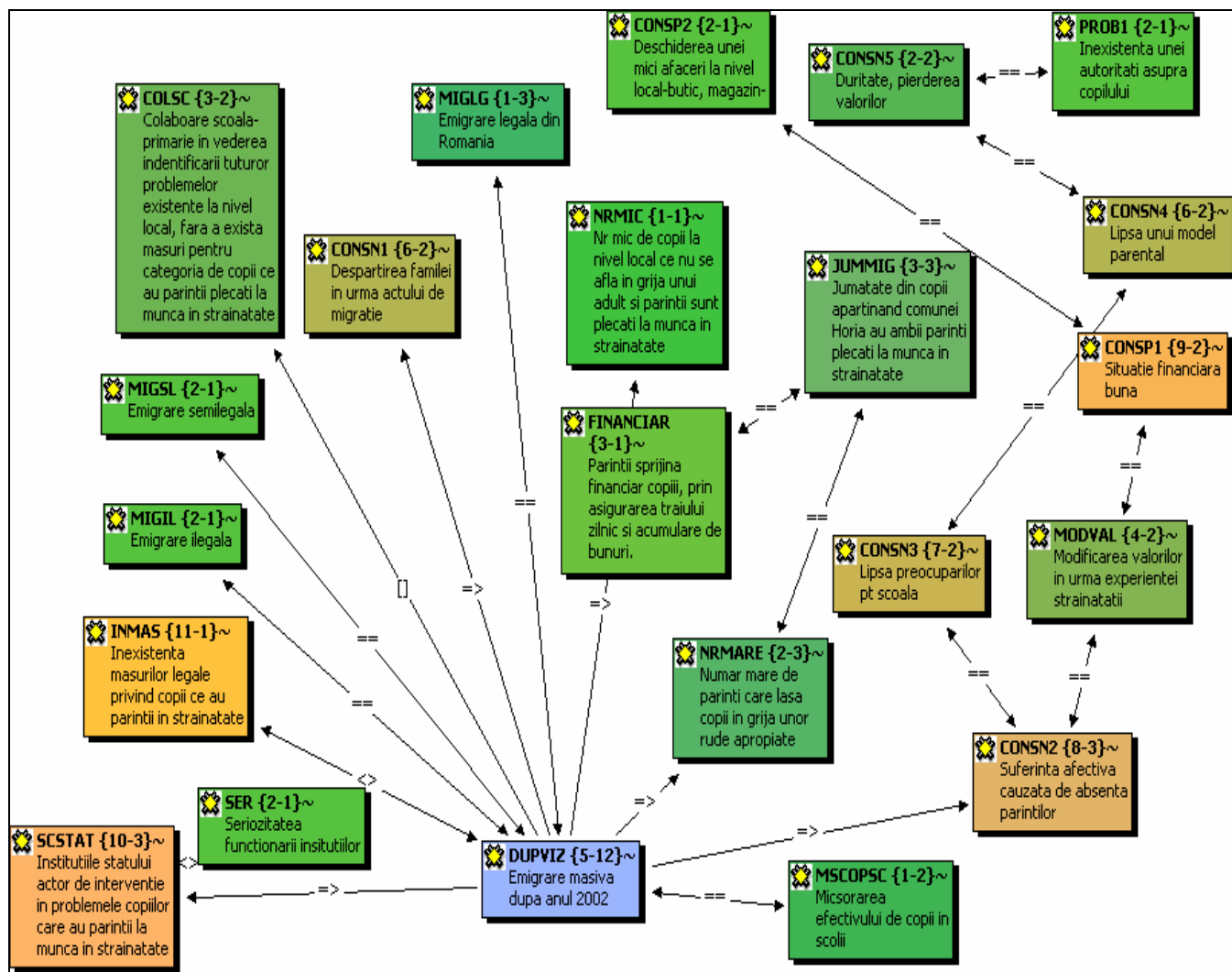
Cazurile de copii care nu sunt sub îngrijirea unui adult sunt puține la număr: “...am avut de exemplu o familie, dar nu mai este cazul lor acum, ei sunt studenți, mai întâi a plecat soția...apoi soțul...și au rămas copiii...cel mare în clasa a XII, cel mic în clasa VII, și așa s-au crescut unii pe alții...dar ei au fost o familie sănătoasă...acum și cel mic este student...băiatul cel mare este și el plecat și fata cea mare este și ea plecată...dar astfel de cazuri sunt puține....”(director școală)

Ce mai mulți părinți nu și-au putut permite să își ia copii cu ei în țara de destinație (Italia); Motivele sunt multiple: imposibilitatea câștigului unui venit satisfăcător și a unui status profesional acceptabil dar și neconturarea planului de integrare în țara de destinație. De aceea, emigrarea definitivă familială are intensitatea evenimentelor demografice, și este considerată mai degrabă o excepție.: “Puține...avem două sau trei cazuri...care și-au luat și restul...adică ce aveau ...frații...părinți...rude...două sau trei situații sunt...cred că o familie a plecat în Italia și două în Spania sau invers...una în Italia și două în Spania...” (director școală) „...Păi de ce să îi ia? Ei trebuie să învețe...Planuri? să facem casa...” (localnică ce are în grijă doi nepoți).

EFECTELE MIGRAȚIEI: COPII RĂMAȘI ACASĂ

Principalele consecințe ale migrației evidențiate de localnici sunt următoarele:

1. Consecințe pozitive financiare: **câștigarea unui venit, deschiderea unei afaceri la nivel local, construirea, sau re consolidarea (renovarea) și dotarea cu bunuri care să confere un confort decent:** „Dacă ne referim la faptul că Roman este un oraș cu o rată a șomajului foarte ridicată...oamenii nu aveau locuri de muncă...trăiau doar din pensiile părinților, alocațiile copiilor, lucrul pozitiv este că ei cred că și-au atins scopurile...având în vedere că nu știu dacă au studii medii, cei mai mulți sunt cu calificare, sunt muncitori, deci ei nu și-au dorit decât banii și o situație economică mai bună...asta cred că au realizat cei mai mulți dintre ei...s-au întors, și-au făcut o casuță...și-au terminat-o, s-au reîntors în țară, și-au deschis o afacere...un butic, cam la asta s-a rezumat afacerea... (...)...Casuță, mașină, ...și normal, confort...cu baie...dacă nu e în funcțiune canalizarea, cu hidrofoare...tot mai mulți au...băi, bucătării, gresie, faianță..(director de școală) „...sunt consecințe pozitive asupra stării materiale, tata, mama vin cu bani, trimit banii, își construiesc case bune, mașini ...[...]" (preot)

Rețea semantică nr. 2: Consecințele actului de migrație la nivel de gospodărie

2. A doua consecință pozitivă se referă la **modificarea valorilor și a mentalităților**: „...și estetică...și curățenie...concepții modificate(...)” (preot) „Cred că s-a schimbat foarte mult și mentalitatea oamenilor...oamenii au devenit mai egoiști...și este de înțeles...adică ei acolo...muncesc foarte greu...și prețuiesc mult mai bine ceea ce câștigă...” (director școală).

Consecințele negative sunt mult mai difuze față de cele pozitive:

1. **Carențele afective determinate de absența părinților**: „noi oricum în ultimul timp i-am încurajat să își ia copii cu ei, chiar dacă noi suferim prin scăderea efectivului de copii în școală...pentru copii este mai bine să fie lângă părinți și părinții să își aibă copii lângă dâșii...nimic nu este mai bine...pentru că s-a ajuns la astfel de drame...așa cum vă spunea și părintele...sunt multe familii care s-au despărțit, fie a plecat doar un părinte, și tot s-au despărțit, fie au plecat amândoi și acolo tot s-au despărțit, ...(...)... și atunci noi i-am încurajat să își ia copii cu ei...(...) ...în general acești copii suferă enorm, chiar dacă sunt financiar satisfăcuți...chiar dacă ei vin și își flutură... știu eu, hăinuțele mai bune...dar sufletește sunt afectați copii aceștia...și se vede...” (director de școală) „copii s-au împăcat grrreu... grrreeuuu... prima oară a fost greu... apoi s-au mai împăcat...oarecum..ca la emisiunea aia cu fetița care are părinții plecați și ea stă cu bunici, și spune: „mamaie, nu pot să aleg între tine și mama” (localnică cu trei copii nepoți în grijă)

2. **Scăderea preocupărilor pentru școală și a inexistenței unei pregătiri extrașcolare asociate cu un comportament delincvent**: „În primul rând acești copii nu mai sunt supravegheați la teme, la lecții...bunicii sunt depășiți...unchiul nu are timp să se ocupe de cel care i-a fost lăsat în grijă...pe el îl preocupă să aibă pachetulul, el vine și cumpără sendvișul cu parizer sau cu ce este pe-acolo... sau punga cu snacksuri ..și...și-a luat o grijă...și-a făcut datoria... în rest rămânem noi...cu problemele...Acești copii rămân cu ceea ce învață în clasă, nimic mai mult...nu se pune problema pregătirii și foarte puțini termină...puțini sunt cei care mai fac o pregătire în clasa a VII-a sau a VIII-a, să îi mai preocupe și altceva, cum ar fi eu știu un instrument muzical, un spor etc. ... acasă când el ajunge, la ora 13...14...mănâncă...asta din chestionarele pe care le avem date...mănâncă, se uită la desene, seara se uită la telenovele,...și atât...(...)... am avut surpriza să găsim și copii cu cărțile neschimbate în ghiozdan...” (director școală) „...depinde foarte mult de educația fiecăruia...dacă până la vârsta plecării au primit o educație sănătoasă...e o diferență dacă pleacă la trei ani sau dacă pleacă la clasa a VI-a ...e o diferență și cu cine rămâne...dacă rămâne cu o bunică care e stăpână pe situație...sau cu o bunică care abia mai poate și ea sa vorbească...depinde...dacă are familia mai mare...frate, cumnate...sunt familii unde copiii suferă de dragul mamei sau al tatălui...și doar atât, cum este cazul unor fete care merg aici la școala în sat, sunt premiate...au reușit la liceu, dar sunt și situații prin care lipsa părinților compromite situația copiilor...(...) mai ales acolo unde a plecat mama...cum a plecat mama...cum a luat-o în lături.. nu se mai duce la școală...au un comportament asocial... se

îmbată, sparg berea pe garduri... înjură...mă rog manifestări din acestea care nu țin de decență..” (preot)

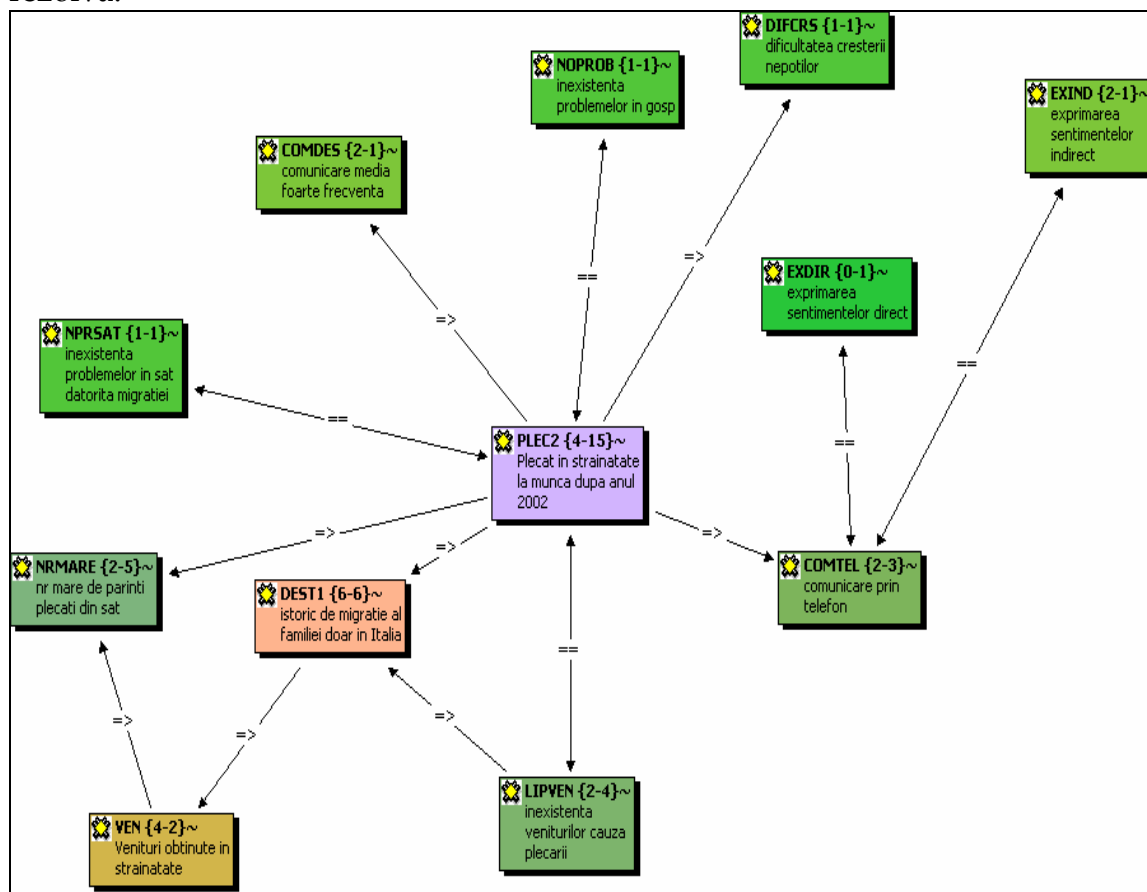
3. Absența unui model parental care să orienteze copilul asupra valorilor și concepției despre viață: „Copii ăștia, prin plecarea părinților au avut ca prieten calculatorul, fie televizorul, și atunci s-au trezit în mijlocul unei lumi virtuale...care cu siguranță va avea repercusiuni asupra lor...în sensul că, eu cred că vor fi mai puțini sensibili, de mici fiind crescuți cu desene animate violente, cu jocuri pe calculator...vor mai puțin sensibili...mai duri...mai duri...și îi vedem și la școală”

Rolul de introducere și ghid în socializare a copilului nu poate fi îndeplinit optim de către bunicii în vârstă.

4. Dificultăți în creșterea copiilor: Aceste dificultăți nu sunt recunoscute la prima vedere de către bunici și variază în funcție de existența mai multor factori: vârsta bunicii, prezența altor adulți în gospodărie, ca și gradul de afinitate între bunici și copii.

Comunicarea între părinții aflați la muncă în străinătate și copiii din țară se realizează telefonic. Comunicările se realizează zilnic sau de câteva ori pe săptămână.

Bunicii au declarat că nu există probleme mari în gospodărie pe care nu le pot rezolva.

Rețea semantică nr. 3: Proces de migrație și comunicare între părinți și copii

În ceea ce privește posibilele soluții la problemele copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate, acestea sunt localizate difuz la nivelul instituțiilor statului. Există doar două măsuri legale identificate de personalul instituțional: Legea 272 și Ordonanța 272. „Ordonanța numărul 219 ne ajută doar pentru a stabili din punct de vedere normativ câți părinți au plecat, însă nu prevede în nici un fel, modul în care se pot ajuta acești copii rămași singuri. Aceste acte normative sunt utile, însă nu sunt suficiente pentru a reglementa situația în mod real. Asta ca să nu mai vorbim despre faptul că acestea trebuie la rândul lor completate și îmbunătățite. Măsuri concrete ... au fost luate măsuri doar în cazul în care era nevoie să se intervină...adică în județul Neamț din 6418 de cazuri au fost luate măsuri de protecție în 93 de cazuri...măsuri de protecție constând în plasament la rude, la asistenți maternali, la centre sau alte instituții...Cazuri similare se înregistrează și atunci când părinții sunt în țară, dar sunt mult prea ocupați cu alte lucruri și ajung să își neglijeze copiii....Mai sunt și cei fără forme legale, care pleacă fără contract...ei automat nu sunt înregistrați (...) Instituțiile statului au fost luate pe nepregătite, asta este adevărul...Instituțiile statului trebuie să cunoască realitatea.. Nu a existat o strategie coerentă din punct de vedere legislativ...ne-a prins descoperiți...dar nu doar în această problemă ci în mai multe probleme cum ar fi și cea a centrelor pentru bătrâni. (...)...Instituțiile statului trebuie să cunoască realitatea și să facă, ca aceste costuri ale migrației să fie cât mai mici. Inșă, așa cum am mai zis, amploarea pe care a luat-o fenomenul migrației, i-a luat pe toți pe nepregătite. Și alte țări au avut probleme similare, dar ele au reușit ca în mare parte să le rezolve. Acum, România se confruntă la rândul ei cu aceleași probleme...(...)... Statul ar trebui să facă ceva ca oamenii să nu mai plece...toată lumea sa aibă un salariu decent...să existe locuri de muncă bine plătite... și să existe și disciplina muncii... În cazul în care acestea nu sunt realizate, iar părinții sunt în continuare nevoiți să plece la muncă în străinătate, cred că accentul ar trebui pus pe dezinstituționalizare prin desființarea centrelor mari. Alternativa, la nivel local, ar consta în creșterea numărului de asistenți maternali profesioniști și în crearea centrelor private de plasament. Iar la destinațiile unde există un număr mare de români, ar trebui să fie înființate școli românești...”(Mihai Hanganu, Director Executiv al Autorității pentru Protecția Copilului, județul Neamț)

La nivelul comunei Horia nu există programe destinate copiilor care au părinții plecați în străinătate. Există o colaborare între primărie și școală în cazul identificării copiilor aflați în situație de risc.

Concluzii

Copii care au părinții plecați în străinătate reprezintă un grup vulnerabil aflat în situație de risc. Situația de risc este plasată la nivelul consecințelor negative cauzate de absența părinților. Microstudiul comunitar evidențiază posibilele consecințe resimțite și percepute la nivel local, atât din perspectiva autorităților locale (formale și informale) cât și din perspectiva bunicilor care au în grijă copiii.

Consecințele negative surprinse în comuna Horia sunt resimțite în primul rând de copii în plan psihologic: dorul de părintele plecat poate avea drept consecință un sentiment de însingurare a copilului pentru o anumită perioadă de timp. Sentimentul de deprimare poate fi atenuat dacă copilul a fost obișnuit să trăiască într-o familie extinsă.

Lipsa interesului pentru școală, cât și pentru preocupările extrașcolare poate fi o consecință directă a absenței părinților, însă interesul scăzut pentru performanță școlară nu poate fi explicat doar printr-un singur factor cauzal.

Absența unui model parental care să orienteze copilul asupra valorilor este în strânsă legătură cu vârsta pe care o avea copilul în momentul plecării părinților.

În momentul absenței părinților, rolul de socializare le revine bunicilor sau rudelor apropiate, rol care poate fi îndeplinit optim de persoanele care nu au o vârstă înaintată.

Aceste consecințe negative cauzate de absența părinților nu sunt general valabile pentru fiecare caz tratat singular și variază în intensitate în funcție de durata de timp a plecării părinților din gospodărie, gradul de afinitate existent între rude (bunicii sau alte rude până la gradul IV inclusiv) și copii care i-au fost încredințați.

Soluțiile în scopul rezolvării problemelor cu care se confruntă copiii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate se plasează la nivelul identificării actorului care ar trebui să rezolve problema sau să reducă impactul fenomenului: instituțiile statului. Primul pas identificat este constituit de crearea unui cadru legislativ în conformitate cu realitatea existentă.

Toate aceste consecințe subliniază faptul că această categorie-copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate - reprezintă un grup vulnerabil.

Ai cui sunt copiii?

Monica Șerban
Ioana-Alexandra Mihai

Introducere

Întrebarea-pretext a acestui material poate părea ușor frivolă. “Ai cui sunt copiii?” sună a interogație premergătoare unui test de paternitate și ține mai degrabă de spațiul relațiilor domestice. Răspunsul echivalează, în general, cu asumarea responsabilităților legate de creșterea copiilor și presupune reglementarea relațiilor dintre cei doi părinți.

Ce legătură are un asemenea proces cu migrația internațională din România? De regulă suntem tentați să privim migrația ca pe un fenomen al adulților, probabil pe fondul dominanței migrației pentru muncă în complexul tipurilor de deplasări. Totuși, migrația internațională presupune, chiar ca urmare a componentei sale pentru muncă, și deplasări ale copiilor. Tocmai de aceea unul dintre primele noastre obiective va fi să vedem, pentru un flux anume (migrația către Spania), ce se întâmplă cu copiii. Câți sunt, cum apar la destinație și ce se întâmplă cu ei acolo. Pentru fiecare dintre întrebări avem mai degrabă frânturi de răspuns, decât răspunsuri. Informația pe care este construit materialul este de factură cantitativă și calitativă, dar culegerea ei nu a fost realizată din perspectiva întrebărilor noastre. Sursele de date utilizate includ statistici din aria de destinație (date furnizate de Institutului Național de Statistică Spaniol, Ministerului Muncii și Afacerilor Sociale din Spania), sondaje din aria de origine⁵ și informație culeasă pe bază de interviu la origine și destinație (zona Teleorman și zona Madrid)⁶.

Revenind la întrebarea de la care am pornit: dacă avem copii, problema ai cui sunt pare să fie destul de clară. Totuși, intenția noastră nu este să ne „uităm” la copiii migranților români în Spania din punctul de vedere al paternității biologice, ci din punctul de vedere al celei sociale, din punct de vedere al cetățeniei și al statului care, implicit, ar trebui să le garanteze/apere drepturile. Deși aparent lipsit de importanță, modul în care este asumată „paternitatea” ar putea avea consecințe semnificative pe termen lung. Tocmai aceasta este intenția noastră, să discutăm consecințele existenței acestor copii în migrație și a asumării responsabilității, din perspectiva României.

⁵ Sondaj “Locuirea temporară în străinătate”, realizat de Gallup Organization România, la cererea Fundației pentru o Societate Deschisă, eșantion național, 2006 (pentru o prezentare a metodologiei studiului, vezi D. Sandu (coord). 2006. *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. FSD. București

⁶ Cercetare de teren bazată pe culegerea informației prin metode calitative, în cadrul proiectului “Locuirea temporară în străinătate”, FSD, în Nenciulești, Teleorman (iulie 2006) și zona Madrid, Spania (septembrie 2006). Am încercat să extragem, mai ales în cazul informației de factură calitativă, numai acele aspecte care au caracter de generalitate (nu sunt datorate particularităților zonei de culegere – Teleorman/Madrid - sau metodei de selecție (tip bulgăre de zăpadă) a intervievaților).

Cine sunt copiii în acest caz? O să lucrăm cu o definiție mai puțin convențională. În principiu discuția se va axa asupra indivizilor cu vârste de până la 18 ani. Din păcate, datele utilizate includ, în unele cazuri, serii care cuprind și populația de 19 ani (lucrându-se cu categorii de vârstă, extragerea indivizilor de 19 ani din date este practic imposibilă).

Deplasările către Spania constituie un flux semnificativ pentru migrația actuală a românilor (din totalul plecărilor în străinătate din perioada 2002-2006, aproximativ un sfert se îndreptau către această destinație⁷). Importanța procesului este evidentă. Totuși, merită menționat/lămurit că problema copiilor sau consecințele discutate în cazul Spaniei nu sunt în mod particular valabile numai pentru acest flux. Aspectele pe care le prezentăm sunt probabil „la fel de” prezente și în cazul altor destinații către care migrația românească are dimensiuni apropiate (cel puțin Italia).

Scopul materialului este de a ridica probleme mai degrabă decât de a formula soluții; de a semnaliza aspecte, credem noi, mai puțin cunoscute ale migrației românești către Spania, mai degrabă decât de a face o prezentare sistematică; de a spune: „mai este ceva la care ar trebui să ne gândim”, și să argumenteze de ce ar trebui să ne gândim la acest ceva mai degrabă decât a afirma „așa se întâmplă”. Este rezultatul unui efort de explorare a unui subiect și ar trebui probabil interpretat ca un început de puzzle, din care lipsesc încă multe piese, dar, un puzzle care este nevoie să fie construit.

Materialul este structurat în patru secțiuni. O primă parte schițează contextul discuției, prezentând în linii generale dezvoltarea migrației românești în Spania și încercând să lămurească pentru ce fel de migrație în Spania este posibilă apariția copiilor. Cea de-a doua încearcă să plaseze copiii în acest context: să discute despre apariția lor în migrație, despre patternurile de „atrageră/aducere” a copiilor în migrație. Dacă există în contextul unei migrații copii, atunci este normal să vedem și ce se întâmplă cu ei. Miezul răspunsului la întrebarea noastră de pornire este prins în secțiunea a treia, care încearcă să lămurească în termeni generali ce se întâmplă și cine „își asumă responsabilitatea” în cazul acestor copii. Partea de final discută situația din perspectiva consecințelor pentru România, în special pe termen lung.

Migrația românilor în Spania

Migrația internațională este un fenomen complex. Deși afirmația a devenit aproape un truism, avem nevoie de el pentru a lămuri cheia de citire a acestei secțiuni a materialului. *Tocmai* pentru că migrația este un fenomen complex, se pretează la o mulțime de moduri de prezentare (implicit la un grad ridicat de detalieri). *Însă* scopul secțiunii în economia materialului este de a fixa contextul de apariție și creștere a „migrației copiilor” și nu de a furniza explicații pentru dezvoltarea migrației către

⁷ D. Sandu (coord). 2006. *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. FSD. București

Spania. Prin urmare, nu vom discuta decât acele elemente care ne ajută să lămurim *ai cui sunt copiii* din Spania. Adică, să lămurim la ce tip de migrație în Spania ar trebui să ne uităm pentru a găsi copii.

Există două situații care conduc la apariția copiilor români pe teritoriul spaniol: migrația efectivă a unui copil din România în Spania și nașterea unui copil român pe teritoriul spaniol (prima corespunde migrației efective, cea de-a doua este mai degrabă efect al migrației). Ca urmare, există două mari categorii de copii implicați în migrație (care pot fi definiți ca migranți):

1. *copiii născuți pe teritoriul Spaniei* (copii ai migranților români). Categoria include în fapt o varietate mai mare de situații: copiii ai căror părinți sunt ambii români, copiii cu un părinte român și un părinte de altă naționalitate decât cea română sau spaniolă⁸
2. *copiii născuți pe teritoriul României, care migrează în Spania*. Cele mai multe cazuri sunt probabil ale copiilor care își urmează părinții, deja migranți, la destinație (situația corespunde reîntregirii familiei, chiar dacă în acest caz termenul nu este folosit în sensul strict de procedură formală de aducere a membrilor familiei unui migrant în țara de destinație). O a doua situație este cea a migrației independente a minorilor.⁹

Este evident că pentru a avea copiii din prima categorie, avem nevoie de cupluri de migranți români (care migrează ca și cupluri sau se întregesc la destinație, fie de cupluri de migranți care se formează la destinație). În cazul celei de-a doua categorii o primă condiție este, în mod evident, existența copiilor la origine (copiii lăsați acasă), dar extrem de probabil, și în acest caz, existența de cupluri care migrează (vom dezvolta subiectul în secțiunea „cum apar copiii în migrație”). O a doua condiție (documentată pentru cele mai diverse spații) este o durată suficient de mare a migrației. „Suficient” este, fără discuție un termen imprecis. Însă, ideea pe care o introduce în acest context este cea a succesiunii secvențelor de migrație: apariția copiilor la destinație sau migrația acestora de la origine spre destinație este un proces consecutiv migrației adulților. Secvența de timp care desparte migrația unui adult de apariția copiilor este greu de cuantificat. Este evident însă că ea nu poate fi una foarte scurtă.

Migrația independentă a minorilor este de regulă reflexul unui flux dezvoltat și, în general, poate fi asociată numai cu condiții de clandestinitate. În cazul concret al României, tocmai pentru a preveni acest gen de deplasări (și traficul), reglementările referitoare la ieșirea din țară a minorilor neînsoțiți sunt extrem de stricte. Mai mult decât atât, minorii neînsoțiți sunt o categorie care cu greu se poate încadra legal pe piața forței

⁸ Copiii cu un părinte spaniol au un statut diferit (vezi secțiunea Aspecte legate de cetățenie, accesul la școli, asistență medicală)

⁹ În fapt, în afară de copiii care pleacă pentru că părinții lor sunt, indiferent de motiv, în Spania, și a minorilor care se implică individual, neînsoțiți, în migrație, există și situația copiilor traficați. Traficul reprezintă un tip special de migrație. Nu ne-am propus în nici un fel să facem referire la această categorie.

de muncă la destinație. Condiția fundamentală pentru apariția acestui tip de migrație este clandestinitatea unei migrații și, cu siguranță, dezvoltarea pe bază de rețele, care să permită inserarea în condiții informale a acestora pe piața forței de muncă la destinație. Prin urmare, dacă raționamentul nostru este corect, ca să discutăm despre copii în migrația către Spania și, mai ales despre cum apar acești copii, avem nevoie de tipuri de migrație care permit reunirea/formarea de cupluri (la destinație), cu o durată suficient de mare a șederii în străinătate și, pentru cazul specific al minorilor neînsoțiți, de clandestinitate și rețele de migranți.

Din această perspectivă discutăm despre migrația în Spania. Vom utiliza ideea de *traseu de migrație* ca alternativă pentru tip de migrație, ca mod de a face migrația, care capătă consistență și stabilitate în timp¹⁰. Din perspectiva traseelor vom încerca să facem o scurtă prezentare a migrației în Spania.

Din punct de vedere al istoriei migrației internaționale din România, am spune că migrația spre Spania se inserează mai degrabă discret în contextul deplasărilor internaționale ale românilor după 1989. Conform datelor de sondaj din aria de origine¹¹, în perioada 1990-1995, Spania nu atrăgea decât aproximativ 2% dintre plecările în străinătate, destul de departe (ca număr de plecări) de cele mai importante cinci destinații. Situația este explicabilă: Spania nu era unul dintre drumurile „știute” de români. Migrația refugiaților (politici) era singura formă de mobilitate anterioară anului 1989 îndreptată spre spațiul iberic. Un fenomen neglijabil ca dimensiuni¹², dar, în primul rând, puțin favorabil (prin selectivitatea specifică) dezvoltării migrației pentru muncă pe bază de rețele de migranți. Totuși, în ciuda lipsei de vizibilitate publică și a lipsei de „importanță” la nivelul migrației internaționale a românilor (în întregul deplasărilor), primele „povești” ale actualei migrații, „capetele” unor rețele care vor căpăta consistență în timp se stabilesc, pentru Spania, în perioada anilor '90¹³.

În perioada 1996-2002, Spania urcă între primele patru destinații ale migrației românilor, la mare distanță însă ca număr de plecări de Italia și Israel. Evoluțiile după 2002 transformă spațiul iberic într-unul dintre poliile importanți de atracție pentru

¹⁰ Pentru o prezentare mai detaliată a ideii de “traseu de migrație”, vezi Șerban. M. 2006. *Trasee de migrație internațională către Spania*. În D. Sandu (coord.) *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. FSD; Niculescu M. Vâlvoi E. O., Radu. D. C., Kozak D., Constantinescu M. 2005. *Diagnoza instituțională a mobilității forței de muncă românești în spațiul european. Instituții, contexte și trasee de migrație*. SAR

¹¹ D. Sandu (coord). 2006. *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. FSD. București

¹² În 1991, migranții de origine română dețineau 2612 permise de muncă. Deși permisele de muncă nu sunt, dintre înregistrările oficiale, cea mai potrivită măsură a dimensiunii unei migrații, dacă ținem cont de probabilitatea ridicată ca cererile de azil politic să primească aviz favorabil (dată fiind situația României din perioada anterioară anului 1989), prin urmare migrația să fie în primul rând una legală, cifra este probabil semnificativă pentru migrația românească în Spania.

¹³ D. Sandu (coord.) 2004.:A Country Report on Romanian Migration Abroad: Stocks and flows after 1989: 18 Multicultural Center Prague, www.migrationonline.cz

deplasările în străinătate. Saltul este semnificativ: în perioada 2002-2006, Spania devine a doua destinație (25% dintre plecări)¹⁴.

Către Spania avem de-a face, așadar, cu un flux care a crescut, ușor neluat în seamă în contextul migrației românești, în special după instalarea dominației migrației pentru muncă (după 1996). Pentru că migrația în Spania este fundamental una *pentru muncă*. Modalitățile în care s-au derulat cele mai multe dintre plecări sunt îndeajuns de bine cunoscute pentru a nu relua o prezentare detaliată în acest context¹⁵. În termeni de trasee de migrație, cel mai utilizat traseu a fost cel al „migrației pe cont propriu”, o migrație cu un grad ridicat de clandestinitate¹⁶. A fost în general vorba despre plecări legale, cu intrări legale/ilegale în Spania, cu rezidență ilegală și încadrări clandestine pe piața forței de muncă la destinație, urmate în multe cazuri, de legalizarea situației. Sectoarele de activitate către care s-au îndreptat în mod preponderent românii care s-au încadrat pe acest traseu de migrație sunt construcțiile (pentru bărbați) și serviciul domestic pentru femei. Rețelele de rudenie, prietenie, cele bazate pe origine comunitară comună au asigurat dezvoltarea fenomenului. Durata migrației în aceste cazuri este extrem de variabilă: de la ani de zile până la segmentul circulator care alternează stagii de muncă de câteva luni în străinătate perioade de ședere în România.

Plecările mediate de stat (începând cu 2002) definesc un al doilea traseu către spațiul iberic. Deși cu o vizibilitate ridicată, deplasările mediate de fostul Oficiu pentru Migrația Forței de Muncă (OMFM), ulterior de ANOFM reprezintă un procent redus din totalul românilor care munceau/muncesc în Spania. Oficiul media în mare parte deplasări pe perioade limitate (3-6 luni), către muncile sezoniere din agricultură.

Plecările legale mediate (legal) de agenți privați de mediere, o altă posibilitate de migrație internațională, par a fi jucat un rol minor în cazul Spaniei. Disputa legată de dreptul de mediere iscată după semnarea acordului cu Spania (2002), dezvoltarea primului și celui de-al doilea traseu menționate au constituit probabil factori defavorizanți pentru dezvoltarea sa.

Plecările legale în baza unui contract de muncă fără mediator definesc un al patrulea traseu¹⁷. Ponderea utilizării sale este greu de evaluat într-un mod acurat dacă ținem seama, pe de o parte, de faptul că o parte din migrații români în Spania utilizau

¹⁴ D. Sandu (coord). 2006. *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. FSD. București

¹⁵ M. Șerban. 2006. *Trasee de migrație internațională către Spania*. În D. Sandu (coord). *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. FSD. București;

¹⁶ Definierea unei migrații (individual) drept clandestine nu este deloc simplă. În principiu, o putem defini pe baza a trei criterii (D. Broeders. 2007. *The new digital borders of Europe: EU database and the surveillance of irregular migrants. International Sociology*. 22: 73): intrarea, rezidența și angajarea în țara de destinație. Cele trei criterii se pot combina în forme diverse, dând naștere la “grade”/situații diferite de clandestinitate

¹⁷ În 2005, conform datelor furnizate de misiunile diplomatice din România, din totalul vizelor de muncă pentru Spania 26.694, OMFM-ului îi reveneau 14.323 (maximul de contracte pentru perioada 2002-2005), în timp ce agenților privați de mediere, 22 (conform datelor prezentate în studiul *Liberalizarea pieței muncii în România. Oportunități și riscuri*, elaborat de DMS, OMFM, Catedra de Științe Politice a Facultății de Științe Politice și Științe ale Comunicării, Universitatea din Oradea)

metoda „contractelor individuale” pentru a-și legaliza situația la destinație și nu pentru a pleca în străinătate și pe de altă parte de faptul că, în această situație se puteau interpune „mediatorii informali”, persoane cu experiență de migrație capabile să asigure conexiunea între cel care avea nevoie de forță de muncă la destinație și cel care dorea să migreze la origine. Deși, teoretic, avem de-a face cu un traseu individualizat, cel puțin cele două argumente anterioare îl leagă puternic și îl definesc mai degrabă drept consecință a dezvoltării traseului migrației pe cont propriu.

Datele de sondaj din aria de origine ne ajută să fixăm, în linii mari, și ponderea traseelor în migrația către Spania. Firmele de mediere (cel de-al treilea traseu descris) acoperă în jur de 20% din plecări în perioada 1996-2000, pentru a scădea la aproximativ 2% în etapa 2002-2006 în timp ce OMFM deține o pondere de aproximativ 7% din totalul plecărilor în perioada 2002-2006. Este evident că cea mai mare parte a plecărilor către Spania se desfășoară pe baza primului traseu de migrație (migrația pe cont propriu), dezvoltată pe baza rețelelor de migranți sau în strânsă legătură cu acesta (plecările legale în baza unui contract de muncă fără mediator).¹⁸

Avem așadar de-a face cu un flux, cu un trend ascendent care probabil se accentuează undeva la sfârșitul anilor '90 și cunoaște o creștere semnificativă la începutul noului mileniu. Datele înregistrate în aria de destinație par să susțină o asemenea afirmație (Grafic 1). Seria prezentată nu are capacitatea de a acoperi întreaga dimensiune a migrației românești în Spania, dar are avantajul cuprinderii (și) unei laturi clandestine a migrației. Creșterile înregistrate după 2000 sunt, am spune, spectaculoase: în 2001 se trece de la nivelul miilor la zeci de mii de români, pentru ca peste încă doi ani să se ajungă la nivelul sutelor de mii. După 2003, creșterile populației de români „empatronate”¹⁹ la primării se situează, în cifre absolute, undeva între 70000 și 100.000 de persoane pe an, până a atinge ceva mai mult de 400.000 indivizi în 2006.

Grafic 2 prezintă evoluția numărului rezidenților români în Spania. Diferențele mari între cele două serii (înregistrări la primării și înregistrări ale rezidenților) sugerează o latură consistentă de clandestinitate a migrației – din punct de vedere al rezidenței, implicit din punct de vedere al muncii.

Revenind la întrebarea noastră de început, unde căutăm copiii în acest complex de trasee? Din expunerea anterioară este evident că, dacă apar copii, iar numărul lor este semnificativ, nu pot fi legați decât de traseul migrației pe cont propriu. Celelalte trasee au o pondere scăzută în migrație, prin urmare și dacă ar reuși să aducă în Spania copii români, numărul lor ar fi extrem de mic.

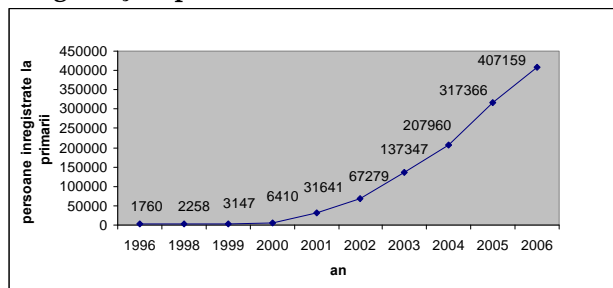
¹⁸ D. Sandu (coord). 2006. *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. FSD. București

¹⁹ Termenul, larg utilizat în comunitatea de migranți români din Spania, vine de la cuvântul spaniol “empatronamiento” – recensământ, recensare

Dar pe traseul migrației pe cont propriu este extrem de probabil să apară copii în Spania nu numai din perspectiva ponderii traseului ci și al conținutului său: migrația de acest tip permite (atâta vreme cât se derulează în situații de clandestinitate, cu atât mai mult în situația în care se ajunge la legalizare) deplasări ale cuplurilor. Permite, dacă ne gândim la faptul că duce, cel puțin în primă fază, migranții către locații specifice în Spania, formarea de cupluri la destinație. Permite, tocmai pentru că include o latură de clandestinitate deplasări ale minorilor și îi poate insera pe piața forței de muncă. Mai mult decât atât, permite redefiniri ale situației de migrație și prelungirea stagiului în străinătate. Toate acestea sunt posibile tocmai pentru că traseul are o mare flexibilitate, se adaptează constrângerilor de mediu și acumulează în timp resursele pentru a răspunde constrângerilor de mediu.

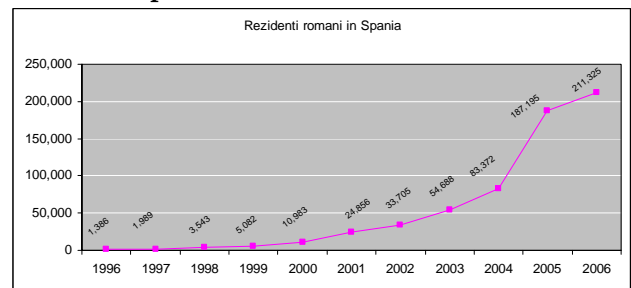
Ai cui sunt copiii din Spania? Din perspectiva traseelor de migrație, nu sunt copiii căpșunarilor, ci copiii constructorilor și ai menajerelor. Sunt copiii celor care au trăit și au muncit ilegal în Spania.

Grafic 1: Evoluția numărului de români înregistrați la primării

Sursa datelor: Instituto Nacional de Estadística, <http://www.ine.es/>

Grafic 2: Evoluția numărului de rezidenți români în Spania

Sursa datelor: Anuario Estadístico de inmigración (serie 1996-2006), Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, www.mt.es/

Copiii români din Spania

Am văzut că, în cazul migrației în Spania, există un traseu de care apariția copiilor români în Spania poate fi în mod particular legată. Pasul următor va fi să ne lămurim cum/când apar copiii la nivelul acestui traseu de migrație. Informația de factură calitativă pe care o deținem nu permite emiterea unor ipoteze decât pentru *deplasarea copiilor români de la origine către destinație*, nu și pentru *nașterea* lor pe teritoriul Spaniei. Prin urmare ne vom concentra exclusiv asupra acestei situații. Întrebarea care ne interesează este: există un moment cu care migrația copiilor să poată fi în mod particular conectată? Și dacă da, care este acest moment? Încercările de răspunsuri (secțiunea „Copiii din migrația către Spania”) constituie premisa pentru trecerea la nivelul fluxului. Dacă ele ar constitui o bază solidă, atunci, ar trebui să regăsim deja un număr consistent de copii la nivelul fluxului către Spania. Care este prin urmare numărul lor? Câți copii români sunt în migrație? Există diferențe între categoriile de vârstă? Acestea sunt întrebările cărora încercăm să le răspundem în secțiunea „Câți copii avem în Spania”.

Copiii din migrația către Spania

Pe traseul „migrației pe cont propriu”, „a aduce copiii” înseamnă în principiu două lucruri: a avea bani și a avea timp, chiar dacă o asemenea afirmație echivalează cumva cu mercantilizarea unui proces care nu are nici pe departe o motivație mercantilă. Stabilitatea situației familiei de migranți este esențială și este, în primul rând, legată de stabilitatea slujbei și nivelul de venit, cu consecințe asupra altor aspecte (modul de locuire, spre exemplu).

Să presupunem că ne aflăm deja în situația migrației familiei. Familia tipică de migranți români în Spania este cea a constructorului și a menajerei. Complicăm situația, considerând că nici unul dintre soți nu a ajuns încă la legalizarea situației lor în Spania, ceea ce înseamnă că muncesc clandestin iar șederea lor pe teritoriul Spaniei este nereglementată. Să vedem ce înseamnă acest lucru din punct de vedere al stabilității slujbei și al veniturilor și din punct de vedere al locuirii.

Situația de clandestinitate blochează multe dintre oportunitățile de muncă disponibile pentru migranți (în general) și, în principiu, îi închide în cadrul comunității românești: se lucrează după regulile economiei informale, bazate pe capital de încredere care suplinește lipsa formalizării tranzacțiilor (contractului). Nici unul dintre cei doi membri ai familiei noastre nu poate „ieși” liber pe piață să-și vândă forța de muncă. Există o limită clară din partea angajatorilor: nu toți sunt interesați de oferta clandestină. În plus, anumite sectoare de activitate (sau anumite tipuri de slujbe) sunt complet închise clandestinilor. Lipsa contractului accentuează riscul asociat oricărei înțelegeri: fiecare dintre cei implicați în tranzacția tipică angajat-angajator își asumă riscul neîndeplinirii de către celălalt a obligațiilor bazate pe înțelegere, în condițiile

lipsei oricărei metode legale de constrângere. De aceea, sprijinul celorlalți, pe care „îi cunoști”, pe care „îi știi”, în care ai încredere și au încredere în tine este esențial. Este unul dintre motivele fundamentale pentru care, în cazul bărbaților cariera de muncă începe cu o „angajare” la un român (în echipa unui român) iar în cazul femeilor printr-o recomandare dată de un migrant cu experiență. Gradul de instabilitate (sau mai degrabă riscul de instabilitate) asociat slujbelor în situație de clandestinitate este ridicat. Una dintre motivațiile importante ale angajatorilor în a utiliza forța de muncă în condiții de clandestinitate este chiar flexibilitate ridicată care îi este asociată. Imigranții clandestini pot răspunde unei nevoi punctuale, fără ca la încetarea nevoii să mai existe vreun fel de obligație față de „angajat”. Perioadele de „șomaj” sunt în exclusivitate suportate de migrant.

Veniturile asociate slujbei informale sunt și ele expuse aceluiași risc și, în mod normal, mai mici. Deși tranzacțiile se derulează fără plata de taxe și impozite (ceea ce înseamnă teoretic că angajatorul „economisește” deja prin angajarea la negru cel puțin suma pe care ar fi plătit-o în condiții legale) totuși, vulnerabilitatea ridicată a angajatului (de regulă dependent pentru traiul de zi cu zi de veniturile obținute din munca la destinație și tocmai de aceea dispus/forțat să accepte aproape orice plată), ca și pierderile datorate tranzacțiilor informale²⁰ sunt motive pentru care prețul de vânzare al forței de muncă se stabilește la un nivel scăzut. Veniturile în situație de clandestinitate nu vin atât din nivelul la care este plătită munca, ci din cantitatea de muncă, ceea ce înseamnă, în principiu, puțin timp liber. Prin urmare, chiar dacă un migrant clandestin „urcă” la un venit similar sau chiar mai mare față de cel al unui migrant legal, efortul depus pentru a-l obține este probabil mai mare și se traduce prin lipsa de timp.

Să urmărim și un alt factor cu o contribuție importantă la decizia de reîntregire a familiei prin aducerea copiilor pe acest traseu: locuirea. Modul tipic de locuire este apartamentul supraaglomerat cu migranți. În cazul migrației în Spania, cel puțin în cazul primei etape a migrației, unitatea de locuire este mai degrabă „camera”. Situația din discuția noastră este o familie care probabil locuiește într-o „cameră” a unui apartament în care celelalte 2-3-4 camere sunt ocupate de alți indivizi. Motivația este pe de o parte pecuniară: chiria și utilitățile se împart la un număr suficient de mare de persoane pentru a fi accesibile. Pe de altă parte, există limite obiective care îi țin în această situație: „fără acte” nici unul dintre soții noștri nu poate încheia un contract de închiriere în numele său. Prin urmare, trebuie să accepte condițiile impuse/negociate cu

²⁰ Angajarea de migranți în situație de clandestinitate pare a fi la prima vedere un joc cu câștig sigur pentru angajator. Totuși, există o serie de pierderi pe care acesta trebuie să le ia în calcul/să și le asume. Spre exemplu: descoperirea de către autorități care se soldează cu plata unor amenzi substanțiale; lipsa de calificare adecvată a forței de muncă (angajatorul nu are nici o garanție a calificărilor angajaților. Întrebările și răspunsurile sunt bazate pe încredere. Declarația “știu să fac”, în condițiile în care mâine s-ar putea să lipsească banii pentru mâncare, este explicabilă. Consecințele se pot măsura însă și în pierderi din partea angajatorului.)

„șeful de apartament” (titularul contractului de închiriere). Conviețuirea într-un asemenea apartament trebuie să fie reglementată de reguli relativ stricte: spațiul nu permite dotarea fiecărei camere cu bunuri de folosință îndelungată (aragaz, frigider, mașină de spălat), baia trebuie utilizată într-o succesiune care să permită tuturor plecarea la anumite ore, bucătăria trebuie folosită în aceleași condiții. De regulă nici una dintre treburile casnice nu este „externalizată”, pe de o parte pentru că familiile nu au un asemenea exercițiu din țară, pe de altă parte pentru că, în fapt, câștigurile migrației ar fi substanțial diminuate de mersul la spălătorie, de mâncatul la restaurant etc.

Este posibilă aducerea copiilor în aceste condiții? Fără siguranța slujbei și implicit a veniturilor, în condiții de locuire după sistemul „camerei”? Răspunsul, în cazul celor mai mulți dintre migranții cu care am discutat este nu. Avem în migrație, în cazul acestui traseu, cupluri, avem copii care sunt acasă, probabil în grija rudelor, la fel de probabil și de o parte și de cealaltă dorința/nevoia de reunire a familiei... Prezentarea noastră succintă pare să sugereze că deplasarea copiilor, în special a celor de vârste mici, este aproape imposibilă pentru moment. Totuși, situația familiei noastre cunoaște o îmbunătățire pe măsură ce perioada de timp petrecută la destinație se mărește. Chiar în condiții de clandestinitate, capitalul de încredere acumulat poate da stabilitate slujbei, iar veniturile asociate pot crește pe măsură ce migrantul se adaptează noii situații. Momentul care face trecerea la o nouă etapă a traseului este însă legalizarea situației migrantului (a unuia sau mai mult a ambilor soți). Legalizarea deschide perspective noi de angajare, existența unui contract de muncă reduce fundamental riscurile de instabilitate, libertatea de alegere și decizie a migrantului capătă o nouă dimensiune. Acesta pare să fie momentul după care planurile legate de aducerea copiilor de acasă încep să fie concepute.

Discuția de până acum sugerează că legalizarea este un element fundamental al traseului de migrație de care ar depinde aducerea copiilor la destinație. Ea este însă numai un element care facilitează schimbări, în special la nivelul încorporării pe piața forței de muncă, cu consecințe asupra veniturilor și locuirii. Legalizarea nu aduce de la sine nici slujba mai bună, nici veniturile mai mari (implicit nici locuirea într-un apartament „individual”). Deschide numai oportunități pe care migranții trebuie să aibă abilitatea de a le exploata, iar de la legalizarea situației până la aducerea copiilor perioada de timp poate să fie una consistentă. De ce? Pentru că, în primul rând, părinții trebuie să asigure un venit constant și sigur care să acopere cheltuielile minime ale familiei întregite. Cel puțin unul dintre părinți nu poate continua munca într-un ritm intensiv, pentru că o parte din timp este dedicată copilului/copiilor, ceea ce înseamnă că celălalt soț trebuie să câștige suficient pentru a suplini scăderea câștigurilor datorită apariției copiilor. O parte din cheltuieli (care nu în mod necesar cresc în țară la apariția unui copil), în aceste cazuri sporesc considerabil (familiile cu copii sunt „forțate” să găsească aranjamente de locuire mai puțin „aglomerate” decât în perioada precedentă, ceea ce înseamnă apropierea de prețul real al chiriei din țara de destinație).

Chiar dacă planificată, întregirea familiei de migranți nu este în mod necesar una completă sau una definitivă. Situația de la un moment dat poate permite aducerea la destinație numai a unuia sau mai multora dintre copiii familiei, fără ca aceștia să fie în mod necesar toți. Nu știm care este proporția reîntregirilor „eșuate”, care se încheie cu re-trimiterea copiilor în țară, pentru o perioadă de timp și amânarea procesului de întregire pentru un moment ulterior. Motivele pot fi multiple: fie părinții nu pot suporta costurile reîntregirii, fie copiii nu se adaptează noului mediu și sunt, din acest motiv, trimiși acasă.

Dacă am încercat să răspundem întrebării când și în ce condiții migrează copiii din țară în Spania, când se nasc copiii românilor în Spania (din punctul de vedere al traseului de migrație) este o întrebare mai dificilă, asupra căreia informațiile noastre permit prea puține comentarii. Probabil argumentele invocate anterior sunt valabile și în cazul deciziei de a avea copii. Dar în situații de acest gen este de așteptat ca mulți alți factori să intervină în ecuație (este posibil, spre exemplu, ca modelul cultural spaniol să influențeze decizia).

Câți copii avem în Spania?

Răspunsul la o asemenea întrebare este și probabil va rămâne, atâta vreme cât migrația românilor în Spania va păstra aceleași caracteristici, inexact. În primul rând datorită clandestinității atașate migrației în Spania. Secțiunea anterioară încearcă să argumenteze că apariția copiilor în migrație este în mod particular legată de legalizarea situației părinților. Dar, dacă este extrem de probabil/logic ca aceasta să fie regula generală, fără îndoială există cazuri în care aducerea copiilor se produce mai devreme. Nu știm care este proporția celor care se supun regulii identificate de noi și nici proporția „excepțiilor”. Rămâne o chestiune de investigat pentru viitor. Oricum, în cazul copiilor, este probabil ca cifrele înregistrate de diverse instituții la destinație să se apropie mai mult de realitate decât în cazul adulților.

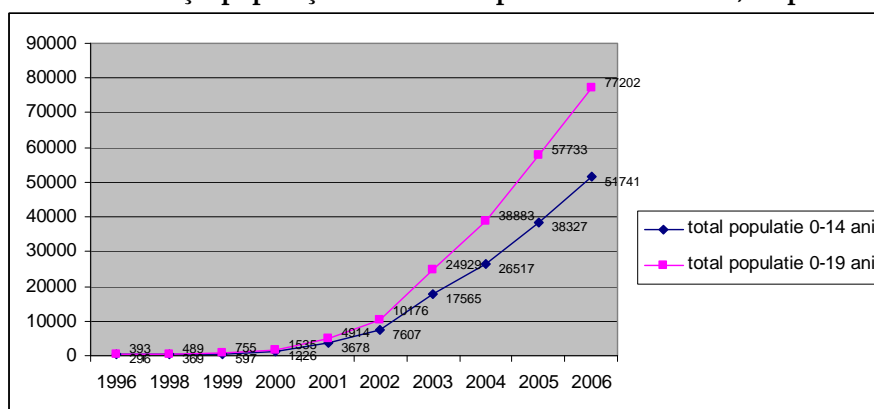
O a doua sursă de inexactitate a datelor vine tot din caracterul clandestin, atașat de această dată migrației minorilor (mai ales a celor cu vârste în apropierea majoratului). Este vorba de adolescenți capabili să muncească, pentru care migrația devine un eveniment asumat dincolo/independent de familia de origine. *Minorii singuri* sunt o categorie care se regăsește de regulă în cazul fluxurilor dezvoltate. În principiu, cultura de migrație care se dezvoltă inevitabil în comunitățile de origine este un factor favorizant pentru un asemenea tip de deplasare. Problema este că, de regulă, se produc în afara legii. De aceea este probabil ca pentru categoriile de vârstă care se apropie de vârsta majoratului cifrele oficiale să nu aibă aceeași acuratețe ca în cazul celorlalte categorii de vârstă (ci să subestimeze dimensiunea populației).

În al doilea rând, există o probabilitate ca datele să nu reflecte corect fenomenul atâta vreme cât migrației copiilor îi este asociat un grad de circularitate. Copiii sunt aduși în Spania sau trimiși înapoi acasă, pot fi

readuși...iar procesul este continuu. *Circularitatea* unei migrații o face greu de surprins în cifre exacte, cu atât mai mult cu cât ea depinde de un complex de factori. Cu aceste considerații, încercăm să vedem ce spun datele furnizate de sursele spaniole. Am utilizat înregistrările din „El padron municipal” (înregistrări la nivelul primăriilor), furnizate de Institutul Național de Statistică Spaniol (INE), pentru perioada 1996-2006. Seria de date, așa cum era de așteptat, sugerează o creștere relativ recentă a fenomenului (

Grafic 3). Indiferent dacă luăm în considerare categoria 0-14 ani sau categoria 0-19 ani, până în anul 2000, cifrele sunt ne semnificative. Abia în 2000 cele două populații depășesc pragul a 1000 de indivizi. Creșterea accentuată pare a se produce începând cu începutul noului mileniu. În 2006, totalul pentru copiii sub 14 ani ajunge la 54.741 indivizi, iar dacă adăugăm și categoria 15-19 ani la 77.202.

Grafic 3: Evoluția populației cu vârste cuprinse între 0-14 ani, respective 0-19 ani în perioada 1996

Sursa datelor: Instituto Nacional de Estadística, <http://www.ine.es/>

Dacă proiectăm grafic datele la nivelul categoriilor de vârstă, categoria cu creșterea cea mai consistentă după 2002 este cea de 15-19 ani (

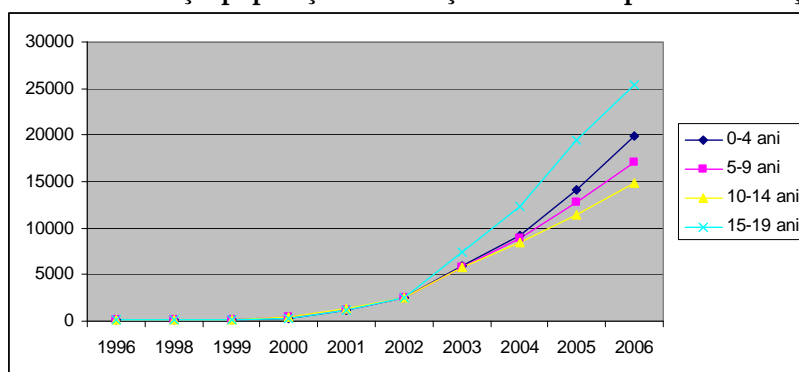
Grafic 4). După părerea noastră există mai multe motive pentru o asemenea creștere. În primul rând, 2002 aduce pentru Spania (de fapt pentru toate țările din UE, în special membre Schengen) o reducere a costurilor migrației. Era de așteptat ca, în urma eliminării vizelor și scăderii prețului deplasării, să existe o creștere la nivelul unei categorii cu resurse (cel puțin materiale) limitate: tinerii. Pe de altă parte, este foarte probabil ca acumularea experienței de migrație (în special la nivelul unor microregiuni din aria de origine cu incidență ridicată a fenomenului) să promoveze migrația la rangul de strategie de viață de succes și, implicit, să crească „presiunea” pentru implicarea tinerilor în migrație. Este de asemenea posibil ca, inclusiv pentru situații de reîntregirea familiei, tinerii de peste 14 ani să fie mai degrabă „aduși” de părinți în Spania. Pe de o parte pentru că încheie în România un ciclu din procesul de educație (sunt deja absolvenți ai ciclului gimnazial), pe de altă parte pentru că adaptarea la

condițiile de migrație se produce probabil mai simplu și fără costurile ridicate pe care le presupune situația copiilor de vârste mai mici.

O a doua categorie care cunoaște și ea o creștere semnificativă este cea a copiilor cu vârste cuprinse între 0 și 4 ani. În mod evident o contribuție consistentă o are aici nașterea copiilor români pe teritoriul Spaniei. Situația este firească, atâta vreme cât populația de migranți este, în general, o populație tânără (migrația internațională pe măsura dezvoltării, în ciuda diminuării selectivității, rămâne totuși în componenta sa pentru muncă, un fenomen al adulților tineri²¹).

Interesantă este situația categoriei 10-14 ani, cu cea mai scăzută creștere (prin raportare la restul). Este posibil ca în acest caz să existe o oarecare reticență a părinților în a-și aduce copiii în Spania, datorată implicării copiilor în procesul de educație la origine. Totuși, explicația trebuie tratată cu precauție, atâta vreme cât, este normală o scădere a numărului copiilor potențiali migranți (prin mecanismul de reîntregire a familiei) odată cu creșterea vârstei²².

Grafic 4: Evoluția populației românești cu vârste cuprinse între 0 și 19 ani, pe categorii de vârstă.

Sursa datelor: Instituto Nacional de Estadística, <http://www.ine.es/>

Ce fac copiii români în Spania?

Am văzut că românii din Spania nu sunt doar persoane adulte plecate la muncă, ci și copii. În afară de copiii care lucrează (și în general se apropie de vârsta majoratului), e interesant de văzut ce se întâmplă cu copiii români născuți în Spania sau aduși acolo la vârste mai mici pentru a fi împreună cu familia lor.

²¹ Pentru rezidenții români (exclusiv populație cu drept de ședere pe teritoriul Spaniei), media de vârstă era de 31 de ani în 2006, cea mai mică (alături de populație de naționalitate bielorusă și moldovenească) în cazul țărilor de origine din Europa.

²² Ținând cont de faptul că, pe măsură ce vârsta copiilor crește și vârsta părinților crește, iar migrația pentru muncă atrage în special populație adultă tânără

Ce se întâmplă în familii?

Așa cum s-a arătat mai sus, copiii români apar în Spania după ce părinții lor au obținut o oarecare stabilitate: au o locuință unde își pot aduce copiii, au un venit stabil, au ceva mai mult timp, care să le permită să se ocupe de copii. Nașterea unui copil înseamnă pentru mamă renunțarea la muncă, cel puțin pentru o perioadă. O strategie de a micșora durata acestei perioade este apelul la bunici. Apare astfel un nou tip de migrație, cea a persoanelor de peste 50 de ani care nu merg în Spania în primul rând pentru a munci, ci pentru a avea grijă de nepoți. Acest lucru se întâmplă și în cazul copiilor ceva mai mari (născuți în Spania sau aduși din România). Bunicii (mai ales bunicile) stau de obicei doar câteva luni, se întorc în țară, după care revin în Spania. Ei nu sunt înregistrați de către autoritățile spaniole fiindcă nu stau suficient timp și consideră că nu este necesar să-și facă acte de ședere (de aceea, nu sunt surprinși în statisticile oficiale). Bunicile își găsesc uneori și ele de lucru, scăzând astfel costurile șederii lor pentru familie și permițând prelungirea prezenței lor în Spania.

Famiiliile care au deja o situație bună în Spania își permit chiar să angajeze bone române. Ele sunt femeile aflate la începutul șederii în Spania și în consecință lucrează pentru un salariu mai mic. Astfel, mama poate să-și reia activitatea relativ repede, cu un venit mai mare decât cel pe care îl plătește bonei.

Un element important despre care trebuie discutat este învățarea limbii române, respectiv consolidarea cunoștințelor de limbă. Prima grijă a părinților români pare să fie integrarea copiilor în societatea spaniolă, iar prima cale este cea a învățării limbii spaniole. De aceea, părinții preferă să vorbească în spaniolă cu copiii lor și de multe ori cei mici nu vorbesc română deloc sau foarte puțin (în general datorită faptului că bunicii vorbesc românește cu ei). Copiii născuți în Spania sau care ajung acolo la vârste fragede au de altfel puține șanse să învețe corect românește: până de curând, singurele persoane de la care ar fi putut învăța să vorbească și să scrie românește erau părinții și apropiații lor. Pe lângă faptul că majoritatea sunt persoane cu puțină școală, interesul lor nu este să-și învețe copiii să vorbească și să scrie românește, ci se grăbesc să-i învețe spaniolă, pentru a se integra mai ușor. În afară de asta, limba vorbită pe care o aud copiii de la părinții lor și de la ceilalți membri ai comunității românești din care fac parte este departe de limba română vorbită în România. Pe lângă greșelile gramaticale obișnuite în cazul persoanelor cu educație mai puțină (exemplul cel mai comun fiind dezacordurile), limba vorbită de românii din Spania este plină de cuvinte și expresii împrumutate din spaniolă.

Copiii români nu au dificultăți pentru a se integra în Spania (cu cât sunt mai mici, cu atât este mai ușor pentru ei). Ei învață limba repede și vin din sistemul școlar românesc cu o cantitate de cunoștințe care le permite să se integreze rapid în sistemul școlar spaniol, chiar dacă la început întâmpină unele dificultăți de limbă. Abia către vârsta de 10 ani apar probleme legate de adaptarea la un mediu în care se vorbește o

limbă nouă. Întrebarea care se pune este în ce măsură acești copii care vorbesc și scriu mai bine spaniolă decât română (fiindcă învață să scrie și să vorbească spaniolă de la persoane specializate) au șanse să se reintegreze în societatea românească. Și dacă vor dori acest lucru.

Aspecte legate de cetățenie, accesul la școli, asistență medicală

Am văzut ce se întâmplă în interiorul familiilor. Dar pentru a avea o imagine completă, e important să vedem și ce le oferă statul spaniol copiilor imigranților. Este vorba despre servicii, dar și despre cetățenie, o chestiune fundamentală dacă ne gândim la viitorul acestor copii. Începând din anul 1996, statul spaniol a început să manifeste interes pentru imigrație mergând dincolo de reglementările legate de condițiile de muncă. Prin amendarea legii din 1985 cu privire la străini (Ley de la Extranjeria), în 1996 au fost abordate și drepturile imigranților privitoare la educație, egalitate, consiliere juridică și interpret în relația cu autoritățile. De asemenea, era întărită puterea autorităților regionale de a proteja imigranții minori.²³

Odată ce un copil se află pe teritoriu spaniol, el are niște drepturi. În primul rând, el are dreptul la educație. Indiferent dacă sunt imigranți legal sau nu, indiferent dacă au acte de identitate sau dacă părinții lor se află în Spania în mod legal sau nu, toți copiii care se află în Spania au dreptul și obligația să ia parte la învățământul general de bază (10 clase) și au dreptul să participe la toate nivelurile de învățământ, la fel ca și cetățenii spanioli. Pe lângă aceasta, autoritățile trebuie să se asigure că elevii imigranți au parte de un învățământ care să le promoveze integrarea socială și care să țină cont de caracteristicile lor culturale. De asemenea, ei au acces la sistemul de burse și ajutoare oferite de statul spaniol. Chiar dacă învățământul preșcolar nu este obligatoriu, autoritățile locale sunt obligate prin lege²⁴ să asigure un număr de locuri suficient de mare, astfel încât toți copiii de vârstă preșcolară, inclusiv copiii imigranților, să poată beneficia de acest sistem.

Copiii români se integrează relativ ușor, mai ales în învățământul primar. Ei învață repede limba spaniolă și au în general rezultate bune la școală. Se pare că procesul invers este mai complicat. Un copil care a făcut câțiva ani de școală în Spania se reintegrează mai greu în învățământul românesc. Dificultățile nu țin de limbă, ci de conținutul mai încărcat al materiilor care se predau în România. Acesta și este unul dintre motivele pentru care unii părinți ezită să-și cheme copiii în Spania.

În ceea ce privește serviciile medicale, în cazul copiilor români se aplică aceeași regulă ca pentru orice cetățean european aflat pe teritoriu spaniol: ei au dreptul la asistență medicală gratuită în sistemul sanitar public. De altfel, orice cetățean străin înscris la primărie are dreptul la asistență medicală în aceleași condiții ca și cetățenii

²³ Ortega Pérez, Nieves, 2003, España: Hacia una nueva política migratoria, <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=99>

²⁴ Ley Orgánica 4/2000, http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo4-2000.html

spanioli. Dacă este vorba despre minori, nu se mai pune problema actelor. Ei au automat aceleași drepturi ca și spaniolii. De asemenea, femeile însărcinate au dreptul la asistență medicală în timpul sarcinii și al nașterii și după aceasta.

În afară de drepturile pe care copiii imigranților le au automat, există o preocupare din partea statului spaniol, a comunităților autonome, a primăriilor și a ONG-urilor pentru integrarea imigranților, iar această preocupare se traduce inclusiv în proiecte legate de integrarea în învățământ și de oferire de servicii medicale specifice nevoilor copiilor imigranților.

O altă întrebare care se pune este în ce măsură copiii românilor din Spania sunt străini pentru statul spaniol. Un copil român născut pe teritoriu spaniol nu primește automat cetățenia spaniolă, ci este cetățean român. El obține cetățenia spaniolă doar dacă cel puțin unul dintre părinți este cetățean spaniol sau s-a născut în Spania. Totuși, orice persoană născută în Spania poate obține cetățenia spaniolă dacă a locuit în Spania în ultimul an. În cazul cetățenilor străini născuți în afara Spaniei, perioada minimă obligatorie este de 10 ani. Totuși, numărul românilor care adoptă cetățenia spaniolă este relativ mic (în anul 2006 au fost 166 de cazuri, din care 78 în urma căsătoriei). Un motiv poate fi că încă sunt puțini români care să aibă o vechime (legală) de 10 ani în Spania. Pe de altă parte, adoptarea cetățeniei spaniole înseamnă renunțarea la cea română, lucru pe care migranții români nu par dispuși să-l facă. Întrebarea este dacă cei care se nasc în Spania sau ajung acolo la vârste fragede vor alege să beneficieze de dreptul la cetățenia statului în care cresc.

De ce ne-ar interesa toate acestea?

Dacă acordăm credit ipotezei că reîntregirea familiei se produce în special după legalizarea situației unuia dintre părinți și luăm în calcul diferențele între seriile de date din Grafic 1 și Grafic 2 care sugerează că migrația românilor în Spania are încă un potențial ridicat pentru legalizare, înseamnă că există șanse pentru o creștere la nivelul „migrației copiilor”. Cu siguranță o parte dintre cei care reprezintă diferența între „împatronați” (Grafic 1), ca să folosim limbajul migraților români în Spania, și rezidenți (Grafic 2) nu au copii (dată fiind vârsta „tânără” a migranților). Cu siguranță o parte nu sunt interesați de o experiență de migrație de lungă durată (reprezintă un segment circulator)²⁵ și prin urmare nu sunt/sunt puțin interesați de legalizarea situației și, implicit, de aducerea copiilor din țară. Totuși, diferența mare (aproape 200.000 indivizi) între cele două serii de date²⁶ și creșterea constantă a numărului de copii din ultimii ani,

²⁵ Totuși, segmentul circulator este probabil să nu fie surprins prea bine nici de datele de „împatronare”. Lipsa de interes pentru legalizarea situației, șederea legală pentru 3 luni (perioadă care poate reprezenta un sejur de muncă), pot să-i demotiveze pe cei care practică o migrație tip „du-te vino” să se înregistreze în “el padron municipal”. Prin urmare, este probabil ca diferența între „împatronați” și rezidenți să nu fie acoperită într-o proporție foarte mare de segmentul circulator.

²⁶ Există în acest raționament asumția implicită că numărul ridicat de clandestini se va reduce prin legalizarea situației la destinație. Politica de migrație a Spaniei (ne referim în special la măsurile “extraordinare” de

pentru toate categoriile de vârstă, sunt argumente pentru a susține că fenomenul își va continua trendul ascendent (chiar în condițiile în care migrația adulților ar putea descrește).

Categoriile pentru care ar trebui în mod particular să ne așteptăm la creșteri sunt cele ale tinerilor peste 14 ani și copiilor cu vârste între 0 și 4 ani. Una este legată mai degrabă de factori care țin de aria de origine (dezvoltarea culturii de migrație este cel puțin un factor care împinge lucrurile spre o asemenea evoluție), cealaltă mai degrabă de aria de destinație: alimentată ani de zile de o populație din ce în ce mai tânără, migrația „produce” proprii copii la destinație.

Dacă, pe de o parte, există argumente care să susțină ideea unei creșteri a numărului de copii la destinație, pe de altă parte există și contraargumente. Migrația de revenire și accentuarea circularității în special după intrarea în UE pot fi două dintre ele. Informația despre ambele tipuri de deplasări este, pentru moment, mai degrabă slabă. 1 ianuarie 2007 este încă prea aproape pentru a face considerații asupra schimbărilor la nivelul migrației către Spania.

Totuși, ce importanță are faptul că în Spania există câteva zeci de mii de copii români și că, probabil numărul acestora va crește? Consecințele dezvoltării unei a doua generații de migranți sunt numeroase. Noi ne propunem să semnalăm numai câteva dintre ele.

... din cauza evoluției demografice a României

În prezent, problema declinului demografic al României se află pe agenda publică. Cartea Verde a Populației²⁷, elaborată de Comisia Națională pentru Populație și Dezvoltare în cooperare cu Fondul ONU pentru Populație atrage atenția asupra gravității problemei. Nu este vorba doar de pierderea numerică datorată migrației (care poate fi doar estimată și despre care nu se poate spune cu siguranță în ce măsură este definitivă), ci și despre sporul natural negativ înregistrat în România începând cu anul 1992. Scăderea ratei fertilității are ca efect nu doar scăderea numerică a populației, ci și modificarea structurii pe vârste a acesteia. Îmbătrânirea populației României atrage după sine probleme economice și sociale importante, dintre care poate cea mai importantă este dezechilibrul între numărul celor care vor contribui la sistemul de pensii și la cel sanitar, pe de o parte, și cei care vor beneficia de ele, pe de altă parte.

Dacă migrația se permanentizează, ea riscă să sporească declinul populației. Important este de reținut faptul că nu este vorba despre o scădere a populației pur și simplu, ci pe anumite categorii de vârstă, accentuând procesul de îmbătrânire a populației. Privind Grafic 5, putem observa că cea mai însemnată parte a migranților în Spania (și nu există motive pentru care să credem că lucrurile nu stau în mod similar și

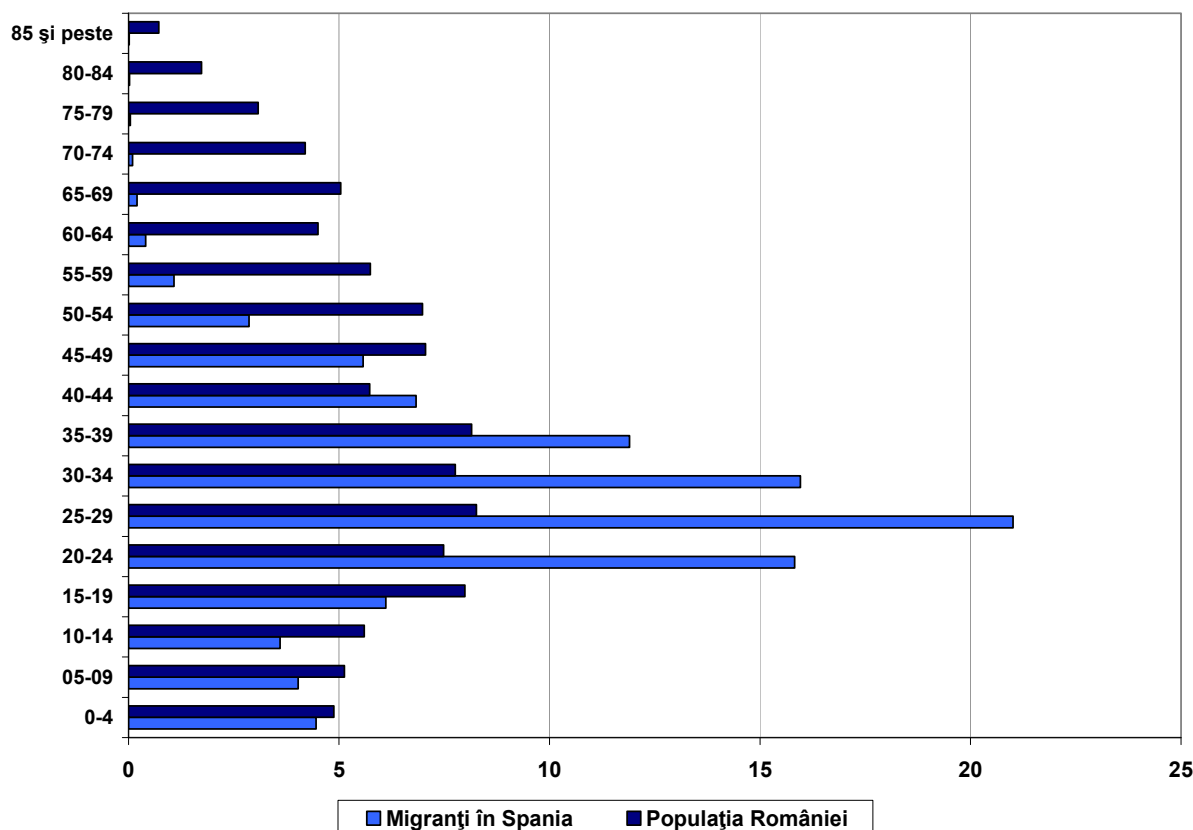
regularizare) și consecințele intrării României în UE, chiar dacă pentru moment Spania nu permite cetățenilor români accesul liber pe propria piață a forței de muncă, sunt de natură să susțină o asemenea ipoteză.

²⁷ Comisia Națională pentru Populație și Dezvoltare & UNFPA, 2006, *Cartea Verde a Populației*

EFECTELE MIGRAȚIEI: COPII RĂMAȘI ACASĂ

în alte țări) se află în intervalul de vârstă 20-34 de ani, cu proporții mult superioare față de cele deținute de aceste categorii de vârstă în țară. Este vorba despre persoane active, care dacă ar fi angajate în România ar contribui la bugetul asigurărilor sociale.

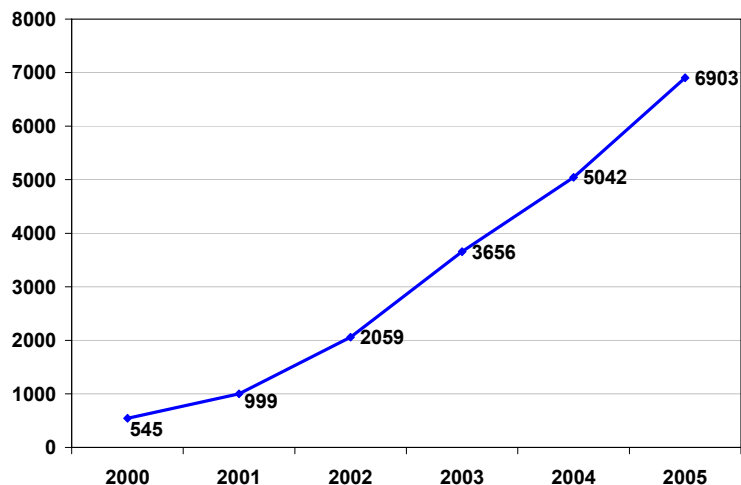
Grafic 5: Structura pe vârste a populației migranților români în Spania comparată cu cea a populației României. Datele reprezintă procente din populația migranților, respectiv a României (date MTAS și INSSE pentru anul 2005)

În același timp, observăm că aproximativ 37% dintre migranți se află în intervalul de vârstă cu fertilitatea cea mai mare (20-29 ani). Comparând aceste date cu proporția de 16% pe care o deține această categorie în România, putem înțelege că ne aflăm în fața unei probleme reale. Proporția copiilor este într-adevăr încă mică în rândul migranților față de populația României, însă ne putem aștepta la o creștere a ei fie prin reîntregirea familiilor, fie prin nașterea de copii în Spania. În anul 2005, în Spania s-au născut 6.903 de copii din mame românce, dintre care 5.252 aveau ambii părinți români. Grafic 6 arată evoluția numărului de copii născuți din mame românce în Spania.

Chiar dacă acești copii sunt cetățeni români, ei au șanse mari să devină cetățeni spanioli și să se integreze în societatea spaniolă mai ușor decât în cea română. Pierderea demografică rezultată este cu atât mai gravă cu cât vine pe fondul unei situații de criză deja existente

Grafic 6: Evoluția numărului de copii născuți pe teritoriu spaniol din mame române

... din cauza migrației de revenire

Pentru migrația românilor în Spania încep deja să se pună probleme care țin de maturizarea unui flux. Migrația de revenire este un tip de migrație care merită discutat din perspectiva unei secvențe viitoare, mai lungi, de timp.

În România se discută în ultima vreme, ca și în cazul celorlalte țări nou intrate în UE, despre nevoia de forță de muncă pe piața internă, în mod particular în anumite sectoare economice. Una dintre soluțiile, deocamdată mai degrabă așteptată a se realiza de la sine, este migrația de revenire a românilor care muncesc în străinătate. Avantajele sale, strict din punct de vedere al pieței forței de muncă în raport cu alte soluții de migrație posibile, sunt destul de evidente. Probabilitatea ca acest tip de deplasare să se dezvolte, mai ales în viitor, este și ea o chestiune evidentă. Intrarea României în Uniunea Europeană și întreaga concepție legată de circulația forței de muncă (în ciuda restricțiilor temporare) în spațiul european vor favoriza probabil procesul. Întrebarea este dacă în categoria celor care revin/vor reveni discutăm despre familii, și mai ales, familii cu copii? Sau dacă, dintr-o perspectivă de timp mai lungă, discutăm despre indivizi născuți și crescuți în Spania? Ce fel de copii sau tineri vor reveni? O categorie de cetățeni bilingvi care s-ar putea integra în ambele societăți (română și spaniolă) fără probleme sau mai degrabă o generație de cetățeni europeni, români sau spanioli, de limbă spaniolă/eventual „romaniolă”, care își va căuta identitatea între două spații fără să aparțină nici unuia? Problemele pe care am încercat să le semnalăm discutând despre „ce fac copiii români în Spania”, pornind de la cele de învățare corectă a limbii române, par să sugereze că prima variantă, cea a migrantilor liberi de constrângeri culturale nu este tocmai cea plauzibilă, cel puțin pentru o bună parte a actualilor copii implicați în migrație.

... din cauza circulației copiilor (în care sunt implicați și copiii)

Dacă am încercat să demonstrăm că circulația adulților pentru muncă nu este tipul de deplasare care să atragă copiii în migrație, totuși nu putem să pierdem din vedere că există cazuri în care discutăm despre un alt fel de circulație, cea a copiilor. Nu putem face nici un fel de considerație asupra dimensiunii unui asemenea fenomen. Totuși, el există. Există reîntregiri temporare: fie părinții nu pot susține întreaga familie în Spania, fie copiii nu reușesc să se adapteze. Perioada de probă poate conduce la un eșec soldat cu reîntoarcerea copiilor în țară și reluarea procesului într-un moment ulterior. Nu ar fi firesc să ne întrebăm ce se întâmplă cu copiii în aceste cazuri? Plimbați între două lumi au realmente șanse de a se adapta într-una dintre ele? Cât și după ce principii se va definitiva procesul educațional în cazul acestor copii? Pentru ce societate vor fi ei pregătiți?

În loc de concluzii

În mod paradoxal, întrebarea de la care am pornit, „ai cui sunt copiii?“, nu are probabil un răspuns clar acum. Copiii sunt români prin naștere dar, cu siguranță, mulți dintre ei, spanioli prin adopție. Lumea în care trăiesc le dă, celor mai mulți dintre ei, dreptul de a alege dacă vor deveni ca adulți cetățeni români sau spanioli. Concluzia care ne interesează este că libertatea lor de alegere trebuie ajutată pentru a deveni una fără consecințe negative. Indiferent de opțiune, copiii români au nevoie de propria lor limbă, de propria lor cultură așa cum au nevoie de integrare în lumea spaniolă în care, pentru moment, trăiesc.

Important este să conștientizăm că migrația românilor, în formele specifice în care s-a dezvoltat a permis apariția copiilor în migrație și, mai mult decât atât, în mod probabil, fenomenul va cunoaște o creștere în viitorul apropiat. Consecințele deplasării sau apariției acestor copii sunt pentru moment puțin vizibile. Totuși, într-un viitor mai îndepărtat, cel puțin din perspectiva unei situații demografice caracterizată ca una „de criză“, din perspectiva unei probabile migrații de revenire a românilor sau din perspectiva circulației între cele două spații, de origine și destinație, migrația copiilor merită atenție.

Preocuparea recentă pentru situația copiilor români din străinătate (Casetă 1), poate fi considerată un început în seria unui efort care are nevoie de susținere pe termen lung.

Caseta 1: Preocupări pentru copiii români din străinătate

Problema copiilor români aflați în Spania a început de foarte puțin timp să fie conștientizată de autoritățile și societatea civilă române. Direcția în care s-au îndreptat acțiunile de până acum a fost aceea a construirii identității naționale a copiilor prin oferirea de servicii educaționale. În 2006, în regiunea Madrid existau deja câteva ONG-uri înființate de migranții români și care își propuneau să le ofere copiilor cursuri de limba și cultura română și accesul la o bibliotecă de cărți pentru copii în limba română, însă toate acestea se aflau încă în stadiu de proiect. Autoritățile publice locale spaniole sprijină asociațiile cu spații, consultanță și uneori și fonduri, în efortul de a facilita o mai bună integrare a migranților în societatea spaniolă.

În vara anului 2007, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului din România a emis un ordin prin care se lansa un concurs în vederea angajării de profesori de limbă, cultură și civilizație română pentru elevii care învață în școlile din Spania și Italia. Ei predau o materie opțională, cu două ore de curs/săptămână și care este oferită elevilor din toate ciclurile de învățământ preuniversitare. Rezultatele proiectului MECT încă nu se cunosc, având în vedere că a început abia odată cu anul școlar 2007/2008.